Laikabiedru atmiņas kā dokumentāls materiāls profesora Paula Stradiņa biogrāfijas rekonstruēšanai

Jānis Stradiņš

Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzeja oficiālās dibināšanas 50. gadskārtā liekas likumsakarīgi pievērst īpašu uzmanību profesora Paula Stradiņa personībai un biogrāfijai, jo viņš izlolojis ne tikai muzeja ideju, bet arī sarūpējis tā krājuma kodolu. Pauls Stradiņš bija ļoti daudzpusīgs cilvēks, pirmām kārtām, ārsts ķirurgs, onkologs, medicīnas zinātnieks, arī veselības organizators un sabiedrisks darbinieks, bet visas šīs pārējās (varbūt pat – galvenās) viņa darbības jomas nav atraujamas no centieniem izveidot medicīnas muzeju. Tādēļ liekas svarīgi rekonstruēt viņa mūža un darbības detaļas, pat šķietami mazāk nozīmīgās, kas tomēr atspoguļo vienu vai otru šķautni. Tas panākams gan ar jaunu dokumentālu arhīvu materiālu apzināšanu, gan arī ar laikabiedru atmiņu sakopošanu un analīzi, jo arhīvu dokumentu klāsts nav izsmēlošs un attiecīgo laikmetu īpatnību dēļ arī veidojies samērā selektīvs, atstājot daudzas darbības puses neatspoguļotas oficiālajos dokumentos.

Materiālu apkopošanai par prof. P. Stradiņu pievērsos 1957. gadā, kad tiku pieņemts darbā (uz pusslodzi) Medicīnas vēstures muzejā (MVM), paralēli manam tiešajam darbam Organiskās sintēzes institūtā (zinātniskā sekretāra amatā). Tēvs tika nesen pārcietis smagu pirmo insultu un man būtībā gadu bija jāveic arī viņa privātsekretāra pienākumi, veidojot viņa korespondenci. Kā darba uzdevumu biju arī saņēmis (MVM darbinieku kopsapulces protokols Nr. 1., 1958. gada aprīlī) uzrakstīt Medicīnas vēstures muzeja veidošanās gaitas aplūkojumu. To arī veicu gan pēc personiskām atmiņām, gan pēc tēva stāstījuma (pēc insulta tēvam bija zināmas grūtības izteikties, formulēt domas un izklāstīt faktus, taču atmiņa joprojām bija asa). Uzrakstīto lasīju tēvam priekšā, viņš šo to papildināja, korigēja un precizēja. Raksts par muzeja tapšanas gaitu pamatos tika uzrakstīts 1958. gada vasarā, taču gluži nobeigts toreiz netika – to nobeidzu un publicēju krājumā “Из истории медицины” (3. sējums, Rīga, 1960) un savāktos datus (stipri papildinātus) esmu iekļāvis šajā krājumā publicējamā rakstā par muzeja tapšanu.

Pēc tēva nāves oficiāli darbu muzejā beidzu 1958. gada septembrī, jo bija jāpievēršas tiešajam pētniecības darbam Organiskās sintēzes institūtā un savas ķīmijas zinātņu kandidāta disertācijas nobeigšanai. Bez tam manu turpmāku līdzdalību muzeja dzīvē nevēlējās toreizējie muzeja vadītāji I. Lietuviets un O. Krūmiņš, kuri arī vāji piecieta manu māsu gleznotāju I. Stradiņu muzejā un nelabprāt redzēja Ņ. Stradiņu darbojamies muzeja zinātniskajā padomē. Taču ap šo laiku ZA Eksperimentālās medicīnas institūta direktoru akadēmiķi P. Gērki bija izsaucis Latvijas PSR ZA toreizējais prezidents Jānis Peive, aizrādīdams, ka pēc Latvijas PSR Valdības lēmuma ir jāizdod nelaiķa Paula Stradiņa darbu izlase. Arī ZA Fundamentālās bibliotēkas bibliogrāfi J. Peile un J. Paeglis izteica vēlējumus izveidot un izdot Paula Stradiņa darbu bibliogrāfiju (kura daļēji bija jau mašīnrakstā izveidota kā dāvinājums P. Stradiņam viņa 60 gadu jubilejā, 1956. gada janvārī). Tā kā profesora P. Stradiņa zinātniskais arhīvs atradās gk. mūsu mājās, manā pārziņā, profesors P. Gērke lūdza mani uzņemties tā sakārtošanu un profesora atstāto rokrakstu apzināšanu. Šo darbu arī paveicu, līdz ar to kļuva iespējama P. Stradiņa zinātnisko rakstu izlases izdošana 1963.–1965. gada

Kārtojot daudzās vēstules un npublicēto darbu manuskriptus, radās daudz jautājumu. Pavērās arī daudz negaidītu, visai atšķirīgu jomu, kurās bija darbojies P. Stradiņš, bet par kurām tikpat kā nebija ziņu. Radās doma – pirms izdot rakstu izlasi, būtu jāizdod dokumentu un materiālu krājums par P. Stradiņu, sakopojot laikabiedru atmiņas, vēstules, atsauksmes, dokumentus. Šo manis itin kā nejauši izteikto domu prof. P. Gērke saziņā ar prezidentu J. Peivi bija iekļāvis Latvijas PSR ZA izdevniecības plānā 1960. gadam, zināmā mērā mani nostādot fakta priekšā, jo kādam jau bija jāveic reālais darbs krājuma izveidē.

Bija nedaudz jākavē aizsāktais disertācijas darbs par nitrosavienojumu polarogrāfiju un jāķeras pie atmiņu rakstu savākšanas vai pat tādu pierakstīšanas, jālūdz profesora draugiem, paziņām, skolniekiem dot atmiņas. Tā 1959. gadā guvām atmiņas no prof. Stradiņa skolotājiem un kolēģiem Pēterburgā (prof. V. Šamovs, prof. N. Jelanskis, prof. A. Smirnovs), no Latvijas ārstiem (prof. K. Rudzītis, Dr. Ē. Ezerietis, Dr. J. Slaidiņš, Dr. E. Smiltēns, Dr. V. Rozenbaha, Dr. O. Alekssis, Dr. V. Derums, Dr. M. Dubinskis, prof. K. Balodis, prof. J. Bune, prof. A. Bieziņš u.c.). Tēlainas atmiņas uzrakstīja profesora māte Māre Stradiņa un mana māte Ņina Stradiņa (viņa pati aktīvi līdzdarbojās arī slimnīcas ārstu atmiņu vākšanā). Tika ekscerpēts arī materiāls no P. Stradiņa arhīva atsevišķu tematisku rakstu sastādīšanai par P. Stradiņu, ko veica viņa kolēģi (Dr. V. Bramberga, Dr. A. Rocēns, prof. M. Beļeņkijs, prof. A. Bļugers). Krājumu ar savām atmiņām bagātināja arī vecāki kolēģas – prof. A. Kirhenšteins (viņa atmiņas pats pierakstīju jau 1960. gada, kad krājums faktiski bija nodots izdevniecībā), Viļņas profesors V. Girdzijauskis, kā arī citu profesiju pārstāvji – gleznotājs J. R. Tillbergs, rakstnieks Atis Ķeniņš, aktrise Emīlija Bērziņa, dzejnieks Valdis Grēviņš, alpinisma celmlauze Zelma Beja-Mamikonjana (Bilhena). No medicīnas vēsturniekiem un medicīnas muzeja veidotājiem atmiņas sniedza pirmais direktors Oļģerts Krūmiņš,

mana nelaikā aizgājusi māsa Irēne Stradiņa (gleznotāja muzejā), akadēmiķis Pēteris Gērke un Latvijas Medicīnas vēsturnieku biedrības sekretārs, vēlākais Odesas profesors Konstantīns Vasiljevs, savus dzejoļus krājumam iedeva ārsts un dzemstnieks Jānis Liepiņš un izteiksmīgu ievadraksu "*Non omnis moriar*" sniedza Vera Kacena, ievērojama žurnāliste un toreizējā Kultūras ministra Voldemāra Kalpiņa dzīvesbiedre, kuras atsauksmei bija izšķirīga loma krājuma izdošanā. Jāpiebilst, ka krājumu atbalstīja toreizējais Latv. PSR Ministru padomes priekšsēdētājs Vilis Lācis, pats P. Stradiņa pacients. Diemžēl krājuma veidošana iekrita laikā, kad sāka raisīties cīņa pret "nacionālboļševikiem" – Berkļavs un Lācis krita nežēlastībā, bija spiesti no amata aiziet, vēlāk tāds liktenis bija lemts arī Kalpiņam un Kacenai. 1961. gadā, kad krājums tomēr nāca klajā, bija domāts to kritizēt kādā Kompartijas ideoloģiskā apspriedē (kopā ar Jāņa Zālīša mūzikas rakstu krājumu, kuru pat izņēma no apgrozības), taču pateicoties V. Lāča pēcnācēja J. Peives un toreiz vēl amatu nezaudējušās E. Ankupes, tāpat V. Kalpiņa atbalstam šī "lieta" noklusa, tikai neviena atsauksme atklātībā par krājumu gan neparādījās.

Taču bija publicēts un izglābts zudībai ļoti plašs faktoloģisks materiāls par P. Stradiņu, kam, manuprāt, bija liela nozīme Latvijas medicīnas un arī kultūras vēsturei. Grāmata bija skaisti veidota, ar Kurta Fridrihsona ilustrācijām, iespiesta 5000 eksemplāros un izpirkta 2 nedēļās. Diemžēl toreiz netiku pierakstījis ļoti saturīgu pirmā Latv. PSR ZA prezidenta Pauļa Lejiņa stāstījumu P. Stradiņa piemiņas sanāksmē Zinātņu Akadēmijas 1958. gada rudenī (1959. gada pats P. Lejiņš aizgāja mūžībā), netiku parūpējies par gleznotāja Ugas Skulmes (P. Stradiņa komercskolas biedra) atmiņām, ko ieteica darīt Dr. Ksenija Skulme. Arī Eduarda Smiļģa atmiņas par P. Stradiņu palika nepierakstītas, – viņš bija ieteicis griezties pie sava vietnieka Paula Malduča, ko nedarīju (nezināju, ka Smiļģis pats savus rakstus neraksta, bet diktē stāstījumu Malducim). Gandrīz visi uzrunātie labprāt uzrakstīja atmiņas, vienīgi prof. V. Kalbergs sacīja: "Kaut arī uzskatu sevi par krievu inteliģentu, taču nesirgstu ar vienu krievu inteliģentu nelāgu kaiti – nerakstu memuārus".

Šis 1960. gadā sastādītais atmiņu krājums ieraudzīja dienas gaismu ar lielām ideoloģiska rakstura grūtībām (piem., bija jāizņem no tipogrāfijā nododamā tehniskā manuskripta P. Stradiņam adresētās prof. J. Alkšņa un H. Buduļa vēstules, jo tieši tajā laikā bija noticis kļūmīgais ASV izlūklidotāja Pauersa incidents, saasinājās attiecības ar ASV un arī attieksme pret latviešu emigrāciju), plašumā vērsās A. Pelšes rosinātā cīņa pret t. s. buržuāzisko nacionālismu.

Taču paradoksālā kārtā A. Pelšes znots – P. Stradiņam labvēlīgi noskaņotais Veselības aizsardzības ministrs V. Kaņeps 1966. gadā pēc Pelšes aizbraukšanas bija ar mieru izdot atmiņu grāmatas krievu variantu, kuram materiālu tiku turpinājis vākt, papildinot gk. ar krievu mediķu atmiņām (Maskavas rentgenologs Ļeņina prēmijas laureāts S. Reinbergs, parazitologs akadēmiķis J. Pavlovskis, PSRS Medicīnas zinātniskās padomes sekretārs J. Rostockis, akadēmiķi N. Petrovs un S. Aničkovs, slavenais ķirurgs F. Uglovs, onkologs A. Serebrovs, vadošais Maskavas

medicīnas vēsturnieks B. Petrovs) un tāpat arī igauņu valodnieka akadēmiķa P. Aristes, Čltes etnologa profesora A. Lipšica, Bulgārijas medicīnas vēsturnieka V. Bakardžijeva atmiņām. No latviešu mediķiem un kultūras darbiniekiem savas atmiņas un vērtējumus snieguši Dr. J. Jēgermanis (P. Stradiņa skolas biedrs), Tautas rakstnieks Andrejs Upīts, gleznotājs Leo Kokle, profesora Stradiņa māsa Dr. M. Vitomska, Muzeja direktore H. Hanzena. Krājumu ievadīja V. Kaņepa, A. Bļugera un J. Stradiņa plašs biogrāfisks apcerējums, izteiksmīgu vāku veidoja Gunārs Cīlītis. Taču gandrīz tūdaļ pēc iznākšanas grāmatu "izņēma no apgrozības", neļāva atklāti izplatīt grāmatu tirdzniecības tīklā, jo Preses lietu komitejā Maskavā esot saņemta sūdzība – izrādās, šāda tipa atmiņu grāmatas izdošanai esot nepieciešams attiecīgas Kompartijas CK nodaļas akcepts, kas šajā gadījumā neesot ticis pieprasīts un iegūts. Mazliet nobijies bija pats ministrs V. Kaņeps, kurš mani lūdza "organizēt" rakstnieka un mediķa Miervalda Birzes recenziju – tomēr Birze izvairījās no recenzijas rakstīšanas (vēlāk man skaidroja, ka tas aiz antipātijām pret savu bijušo kursa biedru V. Kaņepu un arī zināmu aizspriedumu dēļ pret P. Stradiņu, kurš aicinājis uz Latviju darbā pārkāpjot daudz krievu un Krievijas latviešu). Recenziju toties uzrakstīja pats prof. Boriss Petrovs, un pēc kāda laika aizliegums izplatīt grāmatu tika noņemts (grāmata pa šo laiku tika izplatīta Medicīnas vēstures muzejā).

Grāmata "Павел Иванович Страдынь – врач, ученый, человек" (1967), no vienas puses uzskatāma par 1961. gada latviešu krājuma īsinātu versiju, bet, no otras puses, par patstāvīgu izdevumu, jo 20 raksti tur nākuši klāt no jauna, bet N. Stradiņas un J. Stradiņa atmiņas būtiski papildinātas un pārstrādātas. Arī te rodami vairāki kodolīgi momenti P. Stradiņa darbības izvērtēšanai, kas nav rodami iepriekšējos izdevumos.

Turpmākajos gados pēc šo krājumu iznākšanas atmiņas par P. Stradiņu epizodiski pierakstījis akadēmiķis Arnis Vīksna (viņa neizdotajos mašīnraksta materiālos, I–III 1973, 1984, 1993 iekļautas vairākas saturīgas, piem., medicīnas māsas Lidijas Zommeres, Talsu ārsta Voldemāra Ruģēna u.c. atmiņas).

Pēc gandrīz 20 gadu pārtraukuma arī šo rindiņu autors atsāka atmiņu vākšanu par P. Stradiņu, īpaši nākot saistībā ar trimdas tautiešiem un komunistiskā režīma represētajiem, kas jaunajos atklātības apstākļos ļāva vēstures notikumus parādīt pavisam citādā gaismā. Daļa šo atmiņu jau publicētas krājumos "Acta Medico-Historica Rigensia" (piem., K. Karuļa, V. Krauļa, M. Kuņeca atmiņas), grāmatā "Tāds bija mūsu laiks..." (1996). Dr. J. Jirgenzona atmiņas iekļautas prof. K. Rudziņa simtajai dzimšanas dienai veltītajā krājumā, bet citi materiāli pamazām uzkrājušies.

Šajā rakstu kopā tiek publicēts pazīstamā ASV inženiera izgudrotāja, Mēness raķešu un sistēmu AWACS konstruktora, vēlākā LZA goda doktora Konstantīna Poča (1912–1994) raksts par P. Stradiņu, kas publicēts studentu korporāciju žurnālā "Universitas" 1977. gadā. K. Počs, tāpat kā P. Stradiņš, bija "Fraternitas Metropolitana" filistrs, viņš epizodiski bija ticis ar P. Stradiņu korporācijas konventos jau Rīgā un uzrakstīja izjustu piemiņas rakstu. Tad nāca tiešs mūsu personiskās

iepazīšanās rezultāts VI Latviešu tehnisko zinātņu kongresā Monreālā 1976. gadā, kad K. Počs pirmoreiz uzaicināja mani pievienoties metropolitāņu saimei.

Vēsturnieks, metrologs un bibliogrāfs Jānis Tālvāldis Zemzaris (1902–1996) bija intervējis jauno P. Stradiņu sakarā ar viņa otrās doktora disertācijas aizstāvēšanu Rīgā (1927) par spontānajām gangrēnām. Viņa atmiņas ir autentiska liecība par šo notikumu.

Rakstniece Melānija Vanaga (1905–1997), pazīstamās grāmatu kopas “Dvēseļu pulcēšana” autore, uzrakstījusi savas atmiņas par P. Stradiņu kā ārstu. Savukārt jurists, kādreizējais Latvijas PSR prokurors, LU goda doktors Oto Grīnbergs (1902–1989) sniedzis plašāku rakstu par savām saskarēm ar Paulu Stradiņu dažādos laikmetos; arī padomju laikos daudzīnātās frontes sanitāres Zentas Ozolas (1923–1942) tēvs Jūlijs Ozols uzrakstījis pateicību Paulam Stradiņam par ārstēšanu. Šādi fragmenti liecina par P. Stradiņa ārsta autoritāti, kas, cita starpā, neapšaubāmi sekmeja arī viņa muzeja veidošanu un tajā uzkrāto vērtību saglabāšanu.

Interesanti ir pazīstamā Jēkabpils un Aizputes ārsta Pētera Aivara (1900–1991) vērojumi Paula Stradiņa klīnikā, kurus viņš uzrakstījis pēc profesora Paula Stradiņa lūguma ap 1952. gadu.

Nelielas atmiņas saistībā ar P. Stradiņam veltīta skaņdarba pirmatskaņojumu atstājis komponists Arvīds Žilinskis (1905–1993); tā ir viņa runa P. Stradiņa 90 gadu jubilejas sēdē Medicīnas vēstures muzejā (1986).

Savukārt Padomju Latvijā kādreiz arestētais mediķis, vēlāk uz Rietumiem emigrējušais patoloģiskās anatomijas profesors Bernhards Press (1917–2001) vēstulē J. Stradiņam apraksta dažus savus iespaidus par P. Stradiņu; plašāk tie izvērsti šī autora diezgan subjektīvajā grāmatā “*“Errungenschaften” der sowjetischen Medizin in Lettland*” (Berlin, 1983, 103 S.). Pirmskara Latvijas Republikas Veselības departamenta direktora Oskara Alka (1901–1982) dēls, Paula Stradiņa balvas laureāts Dzintris Alks (1931–1998) piemin P. Stradiņa palīdzību represētajiem latviešu mediķiem Sibīrijā un savu pateicības dāvinājumu muzejam – evenka mednieka ietērpu. Saglabājusies arī P. Stradiņa 1958. gadā rakstītā vēstule O. Alkam (glabājas MVM arhīvā).

Ļoti saturīgs ir valsts un sabiedriskā darbinieka, kādreiz LKP CK otrā sekretāra, vēlāk – Valsts Dabas muzeja direktora Viļa Krūmiņa (1919–2000) vēstījums par Medicīnas vēstures muzeja tapšanu, par atbalstu, ko viņš – novadnieks – sniedzis P. Stradiņam viņa izlolotā MVM saglabāšanā un atbilstošu telpu iegūšanā, lai varētu izveidot valsts muzeju. V. Krūmiņa atmiņas par muzeja veidotāju izteiktas gan rakstā, gan J. Stradiņam adresētās vēstulēs. J. Stradiņa rīcībā ir vēl citi V. Krūmiņa stāstījuma pieraksti, kuri te netiek publicēti.

Tuvs P. Stradiņa līdzgaitnieks Rīgas pilsētas II slimnīcā uz Zviedriju emigrējušais latviešu ārsts ginekologs docents Jānis Āboliņš (1906–1994) savukārt izvērtē Medicīnas vēstures muzeja dibināšanu un Latvijā veikto medicīnas vēstures pētījumus no trimdas latvieša viedokļa; viņa piezīmes publicētas paša Āboliņa izdotajā žurnālā “LĀZA Apkārtraksts” un savulaik piesūtītas J. Stradiņam.

Īpatnējas ir Latvijas bioķīmika, LU profesora Eižena Cielēna (1916–1991) atmiņas (1986) par Zinātņu akadēmijas medicīniskā profila institūtu pastāvēšanas pirmajiem gadiem (1946–1953) un profesoru P. Stradiņa un A. Šmita attiecībām, kas skar arī Medicīnas vēstures muzeja statusa veidošanos. Šīs atmiņas zināmā mērā ir subjektīvas, varbūt ar sarūgtinājuma pieskaņu (autoram no Uztures institūta bija jāaiziet, arī savas radniecības dēļ ar pazīstamo politiķi Fēlikšu Cielēnu), taču atklāj arī dažus spilgtus momentus Latvijas toreizējā medicīnā. Atmiņām pievienots neliels N. Stradiņas komentārs, kas, mūsuprāt, objektīvāk raksturo P. Stradiņa un toreizējo medicīnas augstākās izglītības vadītāju attiecības. Vēl izvērstāks, visai interesants N. Stradiņas stāstījums (pierakstīts jau agrāk, 1984. gada 9. oktobrī) par A. Šmita un P. Stradiņa attiecībām, kolīzijām Eksperimentālās medicīnas (resp. Uztures) institūtā 1952. gadā, Z. Karmanovas lomu un A. Grīguļa lugas “Profesors iekārtojas” (1953) tapšanas apstākļiem šie netiek publicēti, bet pamatvilcienos saturiski tas saskan ar šo publicējamo īso komentāru.

Pievienotas arī pazīstamā lietuviešu medicīnas vēsturnieka un parazitologa prof. Staša Bizjuleviča (1919–2004) atmiņas par savām saskarēm ar Paulu Stradiņu, kā neliels apliecinājums Baltijas zinātņu vēsturnieku vienotībai un Medicīnas vēstures muzeja nozīmībai.

Katrs no publicētajiem fragmentiem atklāj pa dzīvai detaļai Latvijas medicīnas vēsturē un arī Medicīnas vēstures muzeja tapšanas peripetijās. Īpaši nozīmīgas šajā ziņā ir Viļa Krūmiņa, Eižena Cielēna, Jāņa Āboliņa reminiscences, taču arī pārējie raksti ļauj labāk saprast laikmeta fonu, P. Stradiņa mūža un darbības apstākļus, kādos veidojās Medicīnas vēstures muzejs. P. Stradiņa darbības liecinieku paliek arvien mazāk (no profesora aiziešanas mūžībā pagājuši turpat vai 50 gadi), tādēļ šādu fiksētu laikmeta liecību nozīmība ar laiku pieaug.

Derētu vēl piebilst, ka Paula Stradiņa biogrāfijas rekonstruēšanā lielu darbu veicis arī akadēmiķis Arnis Vīksna, kas ne vien izdevis grāmatu “Paula Stradiņa dzīves un darba vietas” (Rīga: Liesma, 1975. 48 lpp.; krievu valodā – “Мечра жизни и деятельности Паула Страдыня”, *Puga*, 1978), bet arī sakopojis mašīnrakstā trīs kopojumus – dokumentus un atmiņu materiālus par Paulu Stradiņu (1973; 1984; 1993). Daļa šā materiāla publicēta Paula Stradiņa 100 gadu atceres sakarā žurnālā “Latvijas Ārsts” (1996, Nr. 1., 50.–76. lpp.: Pauls Stradiņš, 1896–1996. Nepublicēti dokumenti un materiāli). Šis materiāls ietver arī M. Stradiņas atmiņu variantu, Ā. Karnupa, J. Kalniņa un A. Dirbes atmiņas, kā arī agrāk nepublicētu Paula Stradiņa korespondenci, autobiogrāfijas u.tml.

Dr. h.c. Konstantīns Počs

Profesora Dr. med. Paula Stradiņa 80 gadu piemiņai (1976)

“Tikai labs cilvēks var būt labs ārsts.” (Prof. Dr. med. Pauls Stradiņš)

Latviešus pasaules varenie reti piemin un atceras, bet mēs esam bagāti ar darba darītājiem, kuri savu vārdu ir ierakstījuši ne tikai latviešu tautas vēsturē, bet arī citu

tautu un valstu vēstures lappusēs. Viens no paliekošu darbu darītājiem bija LU profesors *Dr. med.* Pauls Stradiņš, *fr. Metr.*

Mediķu saime atceras profesoru Paulu Stradiņu kā savu skolotāju, tauta – kā izcilu un prasmīgu ārstu. Liekas, ka tikai ļoti nedaudzi no Latvijas mediķiem atstājuši tik plašu paveiktā darba klāstu un baudījuši tādu tautas atzinību un mīlestību kā profesors *Dr. Pauls Stradiņš*. Ar viņa vārdu saistīts gandrīz viss nozīmīgākais, kas noticis Latvijas medicīnas un veselības aprūpes vēsturē no divdesmitajiem gadiem līdz pat nesennai pagātnei.

Stradiņu dzimta nāk no Augškurzemes, Lietuvas pierobežas. Stradu jeb Stradiņu mājas atradušās pie Kūliņu (saukta arī par Stradiņu) pilskalna netālu no Āžu miesta – tagadējās Viesītes. Paula Stradiņa tēva tēvs bija saimnieks Strados. Tā kā mājas mantojis vecākais dēls, Paula Stradiņa tēvs Jānis, otrais dēls, izmācījies galdnieka amatu, apmeties Āžu miestā. Paula Stradiņa māte Māre nākusi no Lietuvas.

Pauls Stradiņš dzimis 1896. gada 5. (17.) janvārī Āžu miestā, kur aizritējusi viņa bērnība. Sešu gadu vecumā Pauls sāk mācīties vietējā pagastskolā, vēlāk mācās Jēkabpils tirdzniecības skolā. Pavadījis vienu gadu privātgimnāzijā Dubultos, Pauls Stradiņš 1910. gadā iestājās Rīgas Aleksandra ģimnāzijā. Tur viņa mīļākie priekšmeti ir vēsture un valodas, ko māca pazīstamais valodnieks K. Mīlenbahs. Brīvajā laikā Pauls Stradiņš aizraujas ar riteņbraukšanas sportu un fotografēšanu. Pauls Stradiņš absolvē Aleksandra ģimnāziju 1914. gadā ar zelta medaļu.

Pirmā pasaules kara laikā Pauls Stradiņš iesāk medicīnas studijas Kara medicīnas akadēmijā Pēterpilī. Studiju laikā viņš pievienojas "Fraternitas Metropolitana" saimei. 1915. gada vasarā viņš pavadā rietumu frontē, pēc tam ir Persijas ekspedīcijas korpusa daļībnieks un kādu laiku strādāja tālajā Vladivostokas cietokšņa slimnīcā. Kara medicīnas akadēmiju Pauls Stradiņš beidz 1919. gadā ar izcilām sekmēm, un pēc diplomdarba aizstāvēšanas viņu atstāj papildināties Sergeja Fjodorova ķirurģiskajā klīnikā. Šī klīnika bija viena no tālaika labākajām, un tās vadītājs *Dr. S. Fjodorovs* bija tolaiku vadošais krievu ķirurgs. Fjodorovs devis šādu raksturojumu par Paulu Stradiņu: "Strādādams manis vadītajā ķirurģijas klīnikā, *Dr. Pauls Stradiņš* parādīja sevi par lielisku un ļoti spējīgu ārstu un zinātnieku. Es uzskatu viņu par vienu no saviem pēdējo gadu labākajiem un talantīgākajiem skolniekiem un viņa rakstus par medicīnas problēmām par izciliem". Līdztekus darbam Fjodorova klīnikā *Dr. P. Stradiņš* strādā Pēterpils Fizioterapijas institūtā, kā arī farmakoloģijas un fizioloģijas laboratorijā. Pēterpilī *Dr. Pauls Stradiņš* uzsāk kopējas dzīves gaitas ar savu kolēģi no Fizioterapijas institūta Ninu Mališevu.

1923. gada 15. decembrī *Dr. Pauls Stradiņš* atgriežas Latvijā ar bagātu pieredzi ķirurģijā un citās medicīnas nozarēs. Ar 1924. gada 1. janvāri viņš kļūst par Latvijas Universitātes Medicīnas fakultātes asistentu *Dr. J. Alkšņa* vadītajā Ķirurģijas katedrā. 1925. gadā *Dr. Pauls Stradiņš* septiņus mēnešus pavadā brāļu Mejo klīnikā Ročesterā, Minesotas pavalstī, kādu mēnesi pie anatoma K. Hūbera Annārborā,

Mičiganas pavalstī, un pusgadu pie ķirurga Č. Čoisa Londonā. Latvijā Dr. Pauls Stradiņš aizstāv Dr. med. disertāciju, kura iegūst Kultūras fonda prēmiju. P. Stradiņš uzsāk patstāvīgas zinātniskā un praktiskā darba gaitas Rīgas pilsētas 2. slimnīcā un no 1931. gada ir tās direktors. No 1930. gada Dr. Pauls Stradiņš ir vecākais docents Latvijas Universitātes Medicīnas fakultātē, bet 1933. gadā viņu ievēl par profesoru.

Lai būtu savas galvenās darba vietas tuvumā, Dr. Pauls Stradiņš uzceļ sev ģimenes māju Ventspils ielā 19, tieši blakus slimnīcai. Šajā mājā Dr. P. Stradiņš nodzīvo sava mūža raženākos gadus. Par īstu svētnīcu kļuvis profesora privātais darba kabinets, kur gadu ritējumā uzkrāti ievērojami zinātnes, kultūras un mākslas priekšmeti gan no Latvijas, gan no plašās pasaules. Šeit izaug viņa bērni: meita Irēna – gleznotāja un arhitekte, Maija – valodniece, Asja – ārste un dēls Jānis – ķīmiķis un dabas zinātņu vēsturnieks. Stradiņu mājas viesmīlību bieži bauda viesi – mediķi, citu zinātņu nozaru darbinieki, krāsu un skaņu mākslinieki, literāti, aktieri u.c. Šajā mājā vēl šodien (resp., 1976. gadā. – J.S.) dzīvo Nīna Stradiņas kundze, dēls Jānis ar ģimeni un meita Asja.

Dr. Paula Stradiņa spalvai pieder pāri par 100 zinātnisku publikāciju medicīnas un medicīnas vēstures laukā. Viņa darbi publicēti daudzos citu valodu zinātniskos izdevumos. Dr. P. Stradiņš nolasījis apmēram 200 zinātnisku referātu, no kuriem daži nozīmīgākie publicēti pēc viņa nāves izdotajā rakstu izlasē. Prof. Dr. P. Stradiņa zinātniskais un pedagoģiskais darbs noritēja Latvijas Universitātes Medicīnas fakultātē. Būdams Fakultātes ķirurģijas katedras vadītājs, prof. Dr. P. Stradiņš izaudzinājis virkni pazīstamu zinātnieku un labu ķirurgu.

Jau no skolas gadiem prof. Dr. P. Stradiņa interesi saistīja vēsture. Katru lietu, katru problēmu viņš centās aplūkot tās attīstības gaitā un virzībā no pagātnes uz nākotni. Tas sekmēja medicīnas muzeja rašanos Rīgā. Iepazīstoties ar daudzu zemju medicīnu un kultūru un pievēršoties pagātnes liecību kolekcionēšanai, prof. Dr. P. Stradiņš pamazām izveidoja priekšstatu par topošā muzeja raksturu. Sevišķi spilgtu iespaidu uz viņu atstāja Džona Hantera muzejs Londonā un ķirurģiskās patoloģijas muzejs Dr. S. Fjodorova klīnikā. Trīsdesmito gadu sākumā Dr. P. Stradiņš izveidoja mācību muzeju savā katedrā. Tajā atradās daži patoloģiskās anatomijas preparāti ar raksturīgām slimību iezīmēm. Prof. Dr. P. Stradiņš muzeju pakāpeniski papildināja ar izcilu mediķu portretiem un ar dažādiem priekšmetiem, instrumentiem, rīkiem, kuriem bija sakars ar medicīnas vēsturi. Prof. Dr. P. Stradiņš, runājot par muzeju, īpaši centās uzsvērt divas domas: medicīnas pastāvīgo progresu un ārstu nesavtību un humānismu.

Lielā darba steiga, ar kādu aizritēja diena pēc dienas, nepārtrauktā piepūle, gādība un rūpes par slimniekiem un nevērība pašam pret sevi pamazām iedragāja profesora veselību, un 1956. gada 21. decembrī viņam vajadzēja samazināt savu darba slodzi sirdsdarbības traucējumu dēļ. Uz pavasara pusi atlabis, prof. Dr. P. Stradiņš no jauna metās darbā ar tikpat lielu entuziasmu kā senāk. Mūža pievakarē viņš guva daudz gandarījuma no paveiktā darba, daudzas viņa idejas īstenojās.

Aizvien plašāks izvērtās darbs slimnīcā, atvēra Medicīnas vēstures muzeju, kam pamatā ir trīsdesmitajos gados iesāktais medicīnas mācību muzejs.

1958. gada 14. augustā Dr. Pauls Stradiņš, apstaigājis klīniku, pievakarē pārpildītā vilcienā devās uz savu jūrmalas vasarnīcu Lielupē. Vilcienā pārtrūka viņa dzīves pavediens, apstāja pukstēt viņa trauksmainā sirds.

Pēc nāves prof. Dr. Paula Stradiņa vārdā nosaukta agrākā Rīgas pilsētas 2. slimnīca un Medicīnas vēstures muzejs, kas ir iestādes, ar kurām cieši saistījies viss profesora mūžs. 1963. gadā prof. Dr. Paulam Stradiņam uzcelts pieminēklis slimnīcas teritorijā. 1965. gadā izdota viņa darbu izlase trīs sējumos. Viņa piemiņai nodibinātu stipendiju katru gadu saņem divi labākie Medicīnas institūta studenti, un viņa vārdā nosauktas ielas dažās Latvijas pilsētās.

Sena romiešu prātula ārstu salīdzina ar sveci, kas, citiem gaismu dodama, pati sadeg – “*aliis inserviendo consumor*”. Prof. Dr. med. Paula Stradiņa mūžs bija šāda svece, kas izdega 62 gadu vecumā.

Konstantīns Počs, *fr. Metr.*

(*Universitas*, 1977, Nr. 39, 59.–60. lpp.)

Jānis Tālvāldis Zemzaris

Medicīnas doktora Paula Stradiņa disertācijas aizstāvēšana; pielikumā – rakstiņš “Jauns medicīnas doktors Pauls Stradiņš (Pēdējā Brīdī, 1927. gada 4. dec.)

1927. gada rudenī pavisam nejausi kļuva par dienas laikraksta *Pēdējā Brīdī* reportieri. Šajā rudenī biju iestājies Latvijas Universitātes Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātes Tiesību zinātņu nodaļā un man, kā trūcīgam studentam, bija jāapsver, kur es varētu līdztekus studijām iegūt līdzekļus eksistencei un izglītības turpināšanai. Biju gan beidzis jau 1923. gadā Latvijas Pretalkohola biedrības lektoru kursus, kas deva man iespēju pret zināmu honorāru izbraukt uz biedrības nodaļu, “Cerības pulciņu” un citu organizāciju sarīkojumiem nolasīt referātus par atturības jautājumiem, bet šie biedrības norīkojumi bija neregulāri un ne tik bieži, lai garantētu pastāvīgus ienākumus.

Izšķirties par darbu man palīdzēja ziņa, ka mūsu bijušā Lejasmiesta (Lejasciema) vidusskolas skolotājs Arvīds Avots saistījies par atbildīgo redaktoru nesen nodibinātā dienas laikrakstā *Pēdējā Brīdī*. Nolēmu aiziet pie viņa aprunāties par darba iespēju šinī laikrakstā. Izrādījās, ka ar šādu domu pie Avota jau agrāk bija griezušās manas klases biedres (mācījāmies kopā otrā vidusskolas klasē) – vēlākā Tautas rakstniece Anna Sakse un Olga Trijace, kuras abas bija pieņemtas darbā par laikraksta mašīnrakstītājām.

Redaktors Avots, uzklauzījis manu lūgumu, paskaidroja, ka laikraksta darbinieku štati gan jau ir nokomplektēti, bet es varētu pamēģināt kaut ko nopelnīt kā laikraksta reportieris, rakstot par gadījuma tematiem, kas man pašam būtu

jāatrod. Lai pārliecinātos, vai es vispār šim darbam esmu piemērots, redaktors man uzdeva sagatavot korespondenci, tā sakot "proves" rakstu par man labi zināmo tematu, kā realizējas dzīvē Saeimas pieņemtais likums par žūpības apkarošanu. Jautājums man bija tuvs un labi pazīstams, tāpēc rakstu sagatavoju ātri un iesniedzu redaktoram. Tā publicēšanu gan nesagaidīju, jo, kā vēlāk pārliecinājos, tas nesaskanēja ar laikraksta virzienu un lasītāju interesēm, kas izdevējiem bija noteicošais faktors. Par reportieri mani tomēr pieņēma un tā es studiju pirmajā gadā piepelnījos ar rakstiem dienas laikrakstā.

Pildot savu uzdevumu, es regulāri ierados avīzes redakcijā – Dzimavu ielā Nr. 57, jaunajā namā, kas bija speciāli celts laikrakstu *Segodņa* un *Segodņa Večerom* vajadzībām. Tur augšējā stāvā bija novietota arī *Pēdējā Brīža* redakcija, kā arī vēlākā vakara laikraksta *5 Sanīmi* redakcija. Pa retam saņēmu kādu uzdevumu vai norādījumu no redaktora Avota, bet lielāko tiesu man pašam bija jāseko notikumiem pilsētā un jāatrod temati, par ko rakstīt. Sekojot savām interesēm, centos rakstīt par dažādiem pasākumiem kultūras laukā – zinātnieku priekšlasījumiem, biedrību jubilejām un citām ievērojamākām sanāksmēm, sevišķu vērību veltījot atturības kustībai un tajā laikā aizsāktai bezalkohola dzērienu, augļu sulu un augļu lietošanas propagandai.

Pirmo vilšanos reportiera gaitās sagādāja redakcijas nesaudzīgie īsinājumi rakstos, kuros biju aprakstījis, manuprāt, izcilus kultūras dzīves notikumus. Dažbrīd no mana jau tā īsā raksta palika tikai dažas rindiņas. Sapratu, ka laikrakstos vajadzēja sensāciju, kaut par kriminālās hronikas faktiem. Par to drīz vien pats pārliecinājos, kad mani aizsūtīja uz kādu frizētavu, kur friziere apdraudējusi saimnieces un klienta dzīvību kādā prāta aptumšošanās brīdī. Tā bija mana vienīgā korespondence, kurā nebija svītrotā neviena rinda, ne vārds. Mani darba biedri labi orientējās pieprasītajos tematos un man labprāt novēlēja sekot aktualitātēm kultūras dzīvē. Jāpiemin, ka par pastāvīgu korespondentu šajā tematikā vēl darbojās pazīstamais žurnālists Pēteris Lasis, kuram daudzie gadi un veselības stāvoklis neļāva uzrādīt sevišķu aktivitāti.

Jau biju atferējies vairāku universitātes mācības spēku publiskās lekcijas, kā profesoru H. Buduļa, P. Sniķera, K. Kundziņa un E. Krausa priekšlasījumus, kad parādījās ziņa par divu doktora disertāciju aizstāvēšanu. Tās biju nolēmis apmeklēt un aprakstīt. Viena no tām bija profesora Paula Dāles disertācija filozofijā un otra – ārsta Paula Stradiņa disertācija medicīnas doktora grāda iegūšanai, par kuru nedaudz tuvāk, kaut pēc 60 gadu laika distances, notikuma detaļas no atmiņas jau pagaisušas.

Latvijas Universitātes Medicīnas fakultātes Ķirurģiskās klīnikas asistenta un pazīstamā ārsta Paula Stradiņa disertācijas aizstāvēšana bija nolikta Universitātes vecās ēkas Mazajā aulā. To noklausīties bija ieradušies daudzi interesenti, un, kad es ierados, aula bija pārpildīta un ar grūtībām atradu vēl kādu brīvu vietu pēdējās rindās. Doktoranda disertācijas temats bija "Par tā saucamās spontānās gangrēnas patoloģiju, klīniku un terapiju". Disertācijas iesietie eksemplāri bija oficiālo oponentu, kā arī sanāksmes prezidija rīcībā.

Vispirms disertants raitā valodā, kodolīgi un visiem saprotami iepazīstināja klātesošos ar savu ilggadīgo novērojumu un pētījumu rezultātiem par šīs slimības izcelšanās iemesliem un tās ārstēšanu. Mani sevišķi ieinteresēja doktoranda secinājumi, ka viens no galveniem iemesliem saslimšanai ar gangrēnu ir alkoholisko dzērienu un to surogātu lietošana, kā arī smēķēšana. No oficiāliem oponentiem kā pirmais runāja profesors Hermanis Budulis un pēc viņa prof. E. Paukuls. Kā pēdējais runāja profesors Jēkabs Alksnis. Oponenti izteica dažus formālas dabas aizrādījumus, bet uzsvēra pētījuma lielo praktisko nozīmi, iesakot vēl dažu problēmu padziļinātu pētīšanu. Prof. J. Alksnis pasvītroja disertācijai pievienoto bagātīgo rentgenuzņēmumu un mikrofotogrammu krājumu izcilo nozīmi. Uz oponentu jautājumiem disertants deva izsmeljošas atbildes.

Nepatīkamu disonansi pēc manas izjūtas ienesa daži brīvā oponenta profesora Mārtiņa Zīles jautājumi, sevišķi dzēlīgā tonī uzdotais jautājums, kāpēc disertācijas titullapā rakstīts "*Dr. Paula Stradiņa...*", jo doktora disertāciju viņš tikai tagad aizstāvēt. Doktorands uz to mierīgi atbildēja, ka tas esot vienmēr atzīts pieņemums ārsta profesijas apzīmēšanai, bet bez tam viņam jāpaziņo, ka doktora disertāciju viņš jau reiz aizstāvējis 1923. gadā Pēterpilī.

Disertācijas aizstāvēšanas noslēgumā paziņoja komisijas un fakultātes lēmumu, ka, ievērojot oponentu labvēlīgās atsauksmes un doktoranda apmierinošās atbildes uz uzdotajiem jautājumiem, Paulam Stradiņam vienbalsīgi piešķirts medicīnas doktora grāds.

Tūdaļ pēc disertācijas aizstāvēšanas uzmeklēju *Dr. med. P. Stradiņu*, apsveicu viņu un, nosaucis savu laikrakstu, lūdzu viņam tuvāku informāciju par disertācijas tematu, lai varētu pareizi informēt laikraksta lasītājus [par] doktora darbā izteiktajām jaunākām atziņām, kas man kā nespeciālistam sagādātu zināmas grūtības. Doktors Stradiņš laipni piekrita tam. Kad ierados pie *Dr. Stradiņa* mājās, viņš nodeva man jau sagatavotu zīmūļa uzmetumu ar biogrāfiskiem un disertācijas datiem, kā arī kādu fragmentu no sava uzmetuma autoreferātam, kas bija rakstīts ar tinti. Bez tam viņš papildināja nodotos materiālus ar mutvārdu paskaidrojumiem, ko es ātrumā pierakstīju viņa zīmūļa uzmetuma apakšā. Jāpiebilst, ka visi šie materiāli ir uzglabājušies manā personīgā "arhīvā" un tos labprāt nododu sabiedriskā glabāšanā *Dr. med. Paula Stradiņa* rokrakstu fondā ZA Fundamentālajā bibliotēkā.

Protams, ka šo materiālu man pilnā mērā pietika, lai aprakstītu doktora disertācijas aizstāvēšanu, un tā tapa 1927. gada 1. decembra *Pēdējā Brīža* numurā ievietotais raksts "Jauns medicīnas doktors Pauls Stradiņš", ko parakstīju ar kriptoniņu "T. Z.". Arī šo manu ziņojumu redakcija bija ievietojusi bez īsinājumiem. Kā vēlāk noskaidrojās, disertācijas aizstāvēšanas sēdī bija vadījis profesors Roberts Krimbergs.

Atkārtota tikšanās ar profesoru *Dr. med. P. Stradiņu* man iznāca pēc vairākiem gadiem, kad tikko bija aizvadīts postošais Otrais pasaules karš un drūmie fašistiskās vācu okupācijas gadi. 1945. gada vasarā, kad sāku strādāt Latvijas

Universitātes Vēstures fakultātes nodibinātajā Vēstures institūtā un kad bija jākārtokaraklausības dokumenti, man bija nepieciešama kara gados iegūtās trūces operācija. Tā kā dzīvoju Pārdaugavā, griežos pēc palīdzības bij. II Rīgas pilsētas slimnīcā, tagadējā Republikāniskajā Paula Stradiņa slimnīcā, kur ķirurģisko nodaļu vadīja *Dr. med. P. Stradiņš*, būdams arī slimnīcas direktors. Slimnīcā ierados ar Kara komisāra norīkojumu un tūdaļ arī tiku uzņemts ķirurģiskā nodaļā un pēc sagatavošanas virzīts uz operāciju. Trūces operāciju izdarīja ķirurgs Ē. Ezerietis, bet operācijas gaitai sekoja arī profesors *Dr. P. Stradiņš*.

Operācija bija veiksmīga un brūce sadzija labi. Lai īsinātu palātā gulēdams laiku, palūdzu mājiņiekiem atnest grāmatu "*Brottsling och bödel*" (Noziedznieks un bende), ko biju atvedis no Zviedrijas, atgriežoties no LU komandējuma darbam turienes arhīvos, lai vāktu materiālus par krimināltiesību vēsturi Vidzemē 17. gs. Grāmata bija bagātīgi ilustrēta un, to ieraugot, profesors Stradiņš kādas slimnieku apgaitas laikā paņēma to rokās un pašķīstīja. Man bija līdz arī kāds fotouzņēmumu komplekts no poļu gleznotāja Matejko muzeja Varšavā, kurā bija sakomplektēti viduslaiku tiesās lietotie spīdzināšanas rīki un to fotouzņēmumus biju ieguvis savam habilitācijas darbam. Šie fotouzņēmumi profesoru sevišķi ieinteresēja un viņš lūdza man tos iedot, lai nokopētu topošā Medicīnas vēstures muzeja vajadzībām. Fotokomplektu viņam nodevu, pavaicājot, kādas darbinieces rīcībā tas tiks nodots un pie kā lai griežos tā atgūšanai. Vēlāk gan šos materiālus vairs nevarēju atrast, bet pateicībā profesoram Stradiņam par iejūtību un medicīnisko palīdzību, kā arī ieskatot viņa organizētā Medicīnas vēstures muzeja nozīmīgumu un atzīstot, ka varbūt minētajiem materiāliem atrasties muzejā ir nozīmīgāk, nekā palikt privātā arhīvā, vēlāk neesmu pēc tiem arī taujājis. Sevišķi vēl tāpēc, ka savu monogrāfiju par krimināltiesību vēsturi kara apstākļu dēļ biju spiests pārtraukt un tā palika tikai materiālu vākšanas stadijā ar divām sākuma nodaļām uzmetumā. Ilustrācijas šajā gadījumā man vēl nebija vajadzīgas.

Ļoti labā atmiņā man palika arī kāda latviešu kultūras darbinieku sanāksmē, ko vadīja profesors Stradiņš. Sanāksmju iniciators bija pats profesors un tajās referēja dažādas personas par kultūrvēstures jautājumiem. Konkrēti tajā sanāksmē, ja atmiņā neviļ, tika pārrunāta ārstniecības augu vākšana un tautas ārstniecība. Profesors bija ierosmes pilns un mudināja klātesošos uz kultūrvēstures pētīšanu. Sanāksme bija tajā pašā vasarā, kad biju jau izrakstīts no slimnīcas, bet darba apstākļu spiests turpmākajās sanāksmēs es vairs nevarēju piedalīties.

Profesors *Dr. med. Pauls Stradiņš* palicis man atmiņā kā ļoti rūpīgs ārsts un kā aktīvs kultūras darbinieks.

Rīgā, 1987.25.1

J. T. Zemzaris

Pielikums: *Pēdējā Brīdī*, 1927. gada 4. decembrī

Jauns medicīnas doktors Pauls Stradiņš

Medicīnas fakultātes asistenta ārsta Paula Stradiņa disertācijas aizstāvēšana bija pulcinājusi pilnu Universitātes aulu klausītājiem. Disertācijas tematu

doktorands bija izvēlēties "Par tā saucamās spontānās gangrēnas patoloģiju, klīniku un terapiju". Viņa darbs ir astoņu gadu pētījumu rezultāti RK, un viņš savācis plašus materiālus par šo slimību gan personīgā praksē, gan klīniku arhīvos. Šī slimība pastāv lēnā kāju, rēsp. roku atmiršanā, atkarībā no asinsvadu gultnes aizsprostošanās. Visbiežāk viņa novērojama Baltijas valstīs, Polijā, Rietumkrievijā un Ziemeļamerikā. Sevišķi izplatījusies tā pēdējos desmit-piecpadsmit gados pēc kara un revolūcijas. Doktorands novērojis Pēterpilī un Rīgā vairāk kā 200 analogiskās slimības gadījumus. Rīgas pilsētas slimnīcā pēdējo septiņu gadu laikā ir bijuši 114 kāju gangrēnas gadījumi uz 64000 slimnieku.

Uzkrītoša ir žīdu nācijas predispozīcija; citas tautības saslimst apmēram vienādi. Tāpat savādi, ka šī slimība ir gandrīz bez izņēmuma vīriešu kārtas privilēģija. Jāizšķir divas galvenās formas – pirmā – tā saucamā presenilā gangrēna pārsteidz slimniekus pašos spēka gados (starp 30 un 50 gadiem), ar otro formu saslimst parasti dziļā vecumā. Slimības būtība pie abām šīm formām ir dažāda, pirmajā – asinsvadu iekaisuma, otrajā – asinsvadu deģenerācijas sekas.

Slimību veicinošie faktori ir smags darbs, apsaldēšanās, darbs ārā slapjā laikā un netīrība. Vairāk kā puse no slimniekiem ir bijuši smaga darba strādnieki: zemkopji, jūrniece, dzelzceļnieki, namiņi utt. Sevišķi bieži saslimst tie, kam jāstrādā drēgnās un aukstās telpās vai ārā. Pēc Rīgas pilsētas statistiskā dienesta, inteligento profesiju starpā šo gadījumu samērā maz. Novēroti saslimšanas gadījumi arī burtlikiem (hroniskā saģīftēšanās ar svinu). Vēl kā cēlonis var būt iedzimts asinsvadu vājums, nervu slimības, tuberkuloze. Liela nozīme alkohola lietošanai: daudzi no slimniekiem dzēruši līdz pusotras pudeles degvīna dienā. Kara un revolūcijas laikā daži lietojuši denaturātu, politūru, pašdarīto degvīnu un citus alkohola surogātus. Visļauņāko iespaidu tomēr atstāj smēķēšana. Tiem, kas sajūt pie staigāšanas velkošas sāpes kājās, nogurumu un kāju tirpšanu, kas ir pirmās slimības pazīmes, smēķēšana uz kategoriskāko noliedzama. Vairāki slimnieki bijuši kaislīgi smēķētāji (40 līdz 60 papirosu dienā), vai arī agri uzsākuši smēķēt, jau no 12, 13 gadiem.

Slimības pazīšana vēlākā stadijā nav grūta. Sākumā to sajauc ar reimatismu, nervu sāpēm utt. Prognoze šiem slimniekiem smaga. Pie jau iesākušās gangrēnas, ja netiek izdarīta laikā atmirušo locekļu amputācija, tad var iestāties vispārējā asinsvadu saģīftēšanās un nāve. Vairāk kā pusei slimnieku izdarīta kāju amputācija. Daudzos gadījumos slimības process sāk aizkērt arī rokas, tamdēļ saprotams šo pacientu neapskaužamais stāvoklis, jo slimības gaita agri vai vēl padara tos par invalīdiem.

No oponentiem prof. Buduls pieved dažas formulas dabas aizrādījumus un norāda uz neskaidrībām slimības definīcijā. Izteic vēlēšanos, lai darbā būtu pastarpota ortopēdiskās ārstēšanas nepieciešamība. Trūcīgie slimnieki jāapgādā ar mākslīgiem locekļiem no valsts vai sabiedrības puses.

Kā nākošie oponenti runā prof. Paukuls un prof. Alksnis. Pirmais aizrāda, ka sīkāk vēl būtu izpētāma asinsvadu mikroskopiskā aina, jo pēdējā var dot tuvākus norādījumus par slimības īsto būtību.

Prof. Alksnis uzsvēra, ka daudzas no tām problēmām, kuras referents aizskāra īsumā, būtu apstrādājamās pamatīgāk, jo šīs slimības būtības noskaidrošanai ir liela praktiska nozīme. Pie disertācijas pozitīvām pusēm pieskaitāms bagātīgais krājums rentgenogrammu un mikrofotogrammu. No brīviem oponentiem prof. Zīle uzsvēra, ka strādājot pie asinsvadu slimību izskaidrošanas, vairāk vērības jāpiegriež pamataudu šķidruma sastāva pētīšanai.

Oponenti atzina doktoranda atbildes par apmierinošām un fakultāte vienbalsīgi piešķīra Paulam Stradiņam medicīnas doktora grādu.

T. Z.

Melānija Vanaga

Atmiņas par profesoru Paulu Stradiņu (1986)

Tas notika 1935. gadā. Manu vīru iesaucā obligātā kara klausībā, trīsgadīgo dēlu aizvedu uz laukiem pie vecmāmuļas, pati strādāju.

Jau pavasarī sāka sāpēt kājas vēnas un arī kreisie sāni. Arvien vairāk, līdz – neciešami un bija jāiet uz slimnīcu.

– Iešu tepat uz Pirmo, tā tuvāka, – saku darba biedrenei.

– Tur gan nē, ej uz Otro, tur – tas Brīnumdakters.

– Uzvārds tāds?

– Nē, Stradiņš, bet viņš brīnumus darot. Pats ķirurgs.

– Man jau kājai nekādas griešanas nevajaga.

– Arī kā cilvēks esot – Brīnumdakters. Ej vien uz Otro, būsi viņam tuvāk. Es daudzus zinu, kam palīdzējis.

Aizgāju uz Otro pilsētas slimnīcu, kur mani ielika nervu nodaļā pie prof. Zīles, ārstēja asistente Šmite. Diagnozi neizdevās noteikt. Sāpes bij tik neciešamas, ka tikai narkotikā turējos. Gulēju čokurā uz labajiem sāniem. Spēka vairs nebija palicis arī runāt. Stāvoklis bezcerīgs.

Ārste Šmite izsauca nod. vad. prof. Zīli. Tas atnāca par kaut ko jau saērcināts, pačaukstināja manas slimības lapas un kā ar āmuru noklaudzināja savai padotajai: cancer! Tas, protams, nebija domāts manam prātam, bet es biju – lafīniste. Pēc tam ārste ienāca viena un teica, ka diagnoze jau vēl nemaz nav īsti noteikta, ka stāvoklis ir tik sarežģīts, ka viņa ies pie daktera prof. Stradiņa un visu izstāstīs. Es esot pasmaidījusi. Profesors tūdaļ atnāca pie manis un šo to skaidroja, teica, ka no visas Rīgas saaicināšot onkologu komisiju, kas tad visu noskaidrošot. Es viņam nevarēju pat paldies pateikt, tikai varbūt pat nemanāmi pasmaidīt.

Bija komisija, izdarīja arī vēl visas iespējamās analīzes, rentgenu, bet drošas diagnozes nebija, pašpārliecināti turējās pie tā paša daudzkāja.

Nākamā dienā mani ievēda pārsienamā istabā, kur jau gaidīja profesors un pēc labas dienas vēlējuma teica, ka grib ar mani divatnē parunāties. Tas, protams, bija tikai monologs un aptuveni šāds:

– Noteiktas diagnozes mums nav, bet stāvoklis, kā pati saprotat ir grūts. Bez operācijas – bezcerīgs. Ar operāciju – var arī laimēt. Ar jūsu un jūsu piederīgo piekrišanu es uzņemos operāciju un risku. Tad jūs pārvedīs uz manu – ķirurģisko nodaļu, pārlies asinis spēcīnājumam, atļaušu satikšanos ar piederīgiem.

Pārveda, pārlēja asinis no vēnas vēnā no kāda dūšīga vācieša (par ko viņam slimu kase samaksājusi). Atbrauca vīrs, māmuļa ar dēliņu. Atļāva palikt, cik ilgi grib, jo man bija sava atsevišķa istaba. Pēc asiņu pārliešanas man bija spēks arī runāt. Mēs visi runājām maz, vairāk – katrs domāja savu domu. Es pati: Vai tiešām tas viss jau pagātnē? Vai dzīves draugs paliks viens? Vai dēliņš paliks viens un viņam tiks atņemts svētais vārds “mamma”? Un māmuļai – viņas lielā meita? Vīra acis slēpa melnu bēdu jūru, māmuļas acīs – izmisums.

Es noguru. Ciemīņiem bija jāiet prom. Uz redzēšanos!

Pievakarē profesors atsūtīja savu asistentu ārstu Spilneru: kā jūtos. “Rītā jums būs tikai rīta tēja un viss. Neviena apmeklētāja! Ja spēks, varat uzrakstīt dažus vārdus tuviniekiem.” Nebija spēka.

Vakarā ārsts Spilners atnāca vēlreiz. “Uz profesoru varat paļauties pilnīgi! Viņš var to, ko neviens cits vairs nevar! Arī jums vienīgi viņš var palīdzēt.” – “Jūs arī būsiēt klāt?” – “Būšu!” – “Bet ja ir ļaunais, neļaujiet man atstties.” Ārsts nevarīgi un izvairīgi nosmaidīja.

Pašā vakarā vēl ienāca arī pats profesors, saņēma roku it kā pulsu meklējot. Nekā nerunāja.

Klusumu gainājot es teicu, ka ticu viņam kā brīnumdarim.

Profesors nereaģēja. Tikai pēc brīža nočukstēja, lai guļu mierīgi, jo šis miegs viņam rītā būs visvairāk vajadzīgs.

Ceturtdien, 17. oktobrī ap pulksten 10-iem mani uz nestuvēm nonesa lejā operāciju zālē. Tā bija ļoti liela gaiša telpa, kuras labajā stūrī stāvēja kluss bariņš studentu un pie operāciju galda arī pats profesors Stradiņš jau sejas maskā.

Sanitārs uzcēla mani uz galda un gribēja uz muguras izstiept taisni, bet es neizturamās sāpēs iekliedzos. Profesors tūdaļ pamāja, lai atstāj tāpat čokurā, jo jau trīs mēnešus es biju tā gulējusi savilkta uz labajiem sāniem.

Profesors pieliecās pie auss un čukstēja:

– Varbūt jums vēl ir kāda vēlēšanās?

– Ja ir ļaunais, neļaujiet man atstties.

– Un attiecībā uz piederīgiem?

– Ja man jāaizmiegs pavisam, lai mani ietērpj baltā koncerttērpā un Dziesmuvara, lai nodzied “*Integer vitae*”.

Profesors tūdaļ čukstus norunāja “Mūsu tēvs”, kaut gan es nemaz nebiju baznīcas garā audzināta (manam tēvam 1905. gadā Āraišu mācītājs pieprasīja Cēsīs nāves sodu un tā mēs baznīcā negājām) un, domāju, ka arī ne savam sirdsmieram jau slavenais ārsts griezās pie Dieva. Es domāju, ka šo lūgšanu prof. Stradiņš jau kā narkozes ampulu deva līdz ne vienam vien savam smagam pacientam uz varbūt viņa pēdējā dzīvības sliekšņa. Kā vieglu prāta apdūmošanu, kā sapni par gaišo

Dieva valstību, kur cilvēks “dzīvos” tālāk un mūžīgi. Slavenais ķirurgs prata ne vien skalpeli valdīt un vadīt viņam tik labi zināmos dzīvības noslēpumos, bet dažādiem līdzekļiem nomierināt arī tumšo nojautu bangas operācijas upurim vēl “dzīvam” esot. Un cilvēks viegli ienira kā sapnī.

Mums klāt vēl bija tikai anesteziologs (neatminu – kurš), kurš pēc profesora “amen” tūdaļ sāka savu rituālu.

Dodu narkozi (ēteris ar hloroformu). Elpojiet mierīgi. Skatiet. “Zināju”, ka mana mūža pulkstenis teju teju nosītis divpadsmit un šie viens, divi, trīs ... būs mana atvadīšanās no šīs saules.

Izskaitīju līdz 29, tad gar acīm sāka malstīties saules apspīdēti mākoņi un pa tiem dažādos virzienos skriet ātri vilcieni. Un manis vairs nebija.

Operācija ilga vairāk kā 4 stundas. Izņēma audzēju pie nieres, izņēma iekaisušu olnīcu, kas gulēja un spieda uz sēdes nervu (visu baigo sāpju un nevarēšanas uz muguras galvenais cēlonis, ko neparādīja ne rentgens, ne visas analīzes, ne skopijas). Pie reizes arī – apendiksu un vēl beigās arī zarnas bijušas sametušās.

Operācija smaga, bet sekmīga. Atmodos vakarā. Pirmā miglainā doma, kas uzpeldēja apziņā, bija, ka esmu “debesīs”, tādās pašās, kādas man rādījās aizmiegot, tikai tagad jau bez ātriei vilcieniem. Viegli un gaiši.

Tikai pamazām atjaunojās pārrautā laika gaita. Sāku pazīt savu istabu, sāku saprast un just, ka guļu uz muguras. Un nesāp. Uz muguras un – nesāp! Aizkrīt smagie plaksti un atkal esmu debesīs. Protams, uz muguras un nesāpēt, tāda svētlaime var būt tikai “debesīs”.

– Atveriet acis! – man čukst pats Dievs.

Es paceļu stingros plakstus un apžilbstu. Pār mani pārliecies profesors. Gaiša saules caurspīdēta seja. Arī izstaro gaismu un apdedzina.

Brītiņu atkal jāaizver acis. Jāsaņem. Jāatceras, un tad ar visu spēku:

– Paldies! Varu uz muguras.

Profesors pasmaidīja un aizgāja.

Un tūdaļ parādās jauna seja virs manis. Arī gaiša, saulaina, kas smaida nesmaidot.

– Esmu māsa Dzērve. Palikšu pie jums visu nakti. Profesors lūdza.

Tas mani nepārsteidza. Nekas vēl nepārsteidza. Es biju aizņemta tikai ar savu laimi – ka esmu dzīva, ka guļu normāli, ka nesāp.

Profesors atnāca arī naktī. Vai es vēl varot uz muguras?

– Varu. Tikai papēži sāp.

– Māsa paliks spilventiņus. Un ja nāk lielās sāpes, māsa var jūs pagriezt arī uz sāniem pa vecam. Rēta ir stingri sašūta.

Lielās sāpes nekad vairs neuznāca, jo nekas vairs nespieda uz nervu.

Kas bija māsa Dzērve un kāpēc viņa te?

Nupat televīzijas pārraidē dzirdēju, ka māsa Dzērve bijusi nodaļas virsmāsa, bet tolaik viņa jau bija pensijā. Un tieši viņu profesors bija palūdzis pie manis kā privāto pa pēcoperācijas laiku.

Ar prof. Stradiņa ziņu un rūpēm Latvijas Preses biedrība, kuras biedrs bija mans vīrs Vanags (bet pašreiz karaklausībā ārpus Rīgas) piešķīra neatmaksājamu pabalstu (laikam 200 latu) privātās žēlsirdīgās māsas algošanai pa pēcoperācijas laiku un citiem neparedzētiem izdevumiem (visu slimnīcu pilnībā sedza slimokase).

Māsai Dzērvei bija jāmaksā 8 lati par diennakti un viņa sabija pie manis 12 diennaktis, tātad kopā ap 100 latu.

Tas – par ārsta un arī slimnīcas direktora rūpēm par smagu slimnieku, kam vismaz tobrīd nav neviena cita aprūpētāja mājā, kas jau pusgadu stāv aiz atslēgas.

Arī par māsu Dzērvi ir jārunā ar to pašu pietāti, ar kādu drīkstu atcerēties pašu prof. Stradiņu. Cauru diennakti viņa nosēdēja mīkstā atzveltnes krēslā pie manas gultas un turpat arī pasnaua naktīs. Tikai dienā pa viesu laiku viņu nomainīja dziesmuvarietes vai citas apmeklētājas. Ar mātes rokām un balsti kā šūpuļa dziesmu viņa mani pašizliedzīgi kopa un auklēja kā tikko jaunpiedzimušu vārgu! Izkopa, iznēsāja kā mātes klēpī un atgriezta dzīvē. Pēc viņas rūpi pārņēma slimnīcas parastais personāls.

Sākumā prof. Stradiņš pats nāca bieži un pavisam neparedzētos laikos. Sīki izjautāja pašsajūtu un pat ... nākotnes nodomus.

– Vai tad dakteris visu laiku dzīvo slimnīcā un nemaz uz māju neiet? – es jautāju māsai.

– Viņam jau māja ir tepat tuvu. Bet viņš par daudz uzupurējas slimniekiem. Nesaprotu, kas viņam vēl atliek pāri mājai.

Vēlāk – jau ar studentu grupām, kurām skaidroja, kā bijis, kā ir.

Palātā nāca iekšā ar vieglu soli, sejā silts gaišums. Nāca kā ciemā pie savējiem. Un savējie jau arī bijām, jo katrā slimnīcā tak ritēja urdzīte viņa ziedotā dzīvības eliksīra.

Kad māsa Dzērve aizgāja – bez ziediem, bez “kastes”, ar pliku paldies – mani pārcēla uz kopējo palātu. Pēc 6 nedēļām laida mājā.

Arī no sava dārgā daktera šķīros bez ziediem, bez ... ar tikai paldies, paldies. Dakteris bija pelnījis visu sirdi, bet to viņš pats man tikko bija no jauna uzdāvinājis un dāvinātu jau atpakaļ nedod. Vīru no armijas atbrīvoja uz vienu dienu, lai mani aizvestu mājā. Tur paliku viena. Bet kāda laime bija, gar sienām turoties, “pastaitāties” pa istabu. Nekur nesāp. Kusties, skaties, runā (kaut ar sevi)! Daktera tēls klusi slidēja man blakus. Gaidīja pateicību? Nē. Cilvēks jau pats ar sevi bija gandarīts.

Divas reizes prof. Stradiņš vēl atsūtīja savu asistentu Spilneru uz māju pārbaudīt, kā sokas atveseļošanās. Labi. Kāja gan vēl pāris gadus īsti neatgāja normā.

Viņam es biju tikai viena no ļoti daudziem. Viņš man – viens vienīgais, mans otrs tēvs, mans elks arī atmiņās, kura priekšā paši liecas ceļi. Un ne sevis dēļ vien, bet visu no jauna piedzimušo dēļ, visu dzīvē atgrieztā dēļ, visu to cietēju dēļ, kam Viņš atņēma grūto slimības nastu. Stradiņš ir pelnījis, lai uz viņa velēnu sliekšņa es noliktu visu savu sirdi, bet to viņš pats man kādreiz no jauna uzdāvināja un dāvinātu jau atpakaļ nedod.

Atceroties un pieminot **Melānija Vanaga**

Rīgā, 1986. gada 17. februārī

Oto Grīnbergs

Dažas epizodes dzīves ceļā (saskarsmes ar Paulu Stradiņu, 1986)

Nu jau steidzas sestais gadu desmits kopš tiem pavasara mēnešiem, kad devos pie toreizējā Pārdaugavas rajona strādnieku slimo kases ārsta Paula Stradiņa. Es strādāju šajā slimo kasē, kur kreisajiem arodniekiem bija valdē vairākums, par atpūtas nama pārzini Bulduros. Ārstu slimo kases sarakstā bija krietni daudz, bet slimo kases vadība (Mārtiņš Lauters, Ernests Erdmanis u.c.) ieteica man iet pie Paula Stradiņa, kurš esot ļoti izglītots mediķis. – Lieta bija tāda, ka man jau kopš 1929. gada vasaras periodiski atkārtojās asas sāpes vēderā. Sāpju lēkmes gan pārgāja, bet drīz vien tās atkal atkārtojās. Biju jau griezies turpat slimo kases ambulancē pie ārsta Ringolda Čakstes, toreiz gados jauna mediķa darba iesācēja, bet viņš neko sevišķu neatrada, parakstīja lietošanai dažus medikamentus un teica, ka sāpes pāriesot. Tomēr sāpju lēkmes kļuva vēl biežākas un mans draugs Andrejs Kurcijs, kurš arī plaši praktizēja kā iekšējā slimību ārsts (Dr. A. Kuršinskis), mani brīdināja, ka esot steidzīgi jāgriežas pie prasmīga ķirurga. Tā nu es arī nonācu, pēc slimo kases vadības rekomendācijas, pie ķirurga Dr. P. Stradiņa.

Lietpratīgais dokters mani noguldīja uz dīvāna savā privātās prakses kabinetā, ilgi un pamatīgi izmeklēja, dziļi taustīdams manu vēderu. Tad nopietni jautāja: “Kur gribat operēties?” Nobijies no operācijas, atbildēju: “Vēlētos Rīgas I slimnīcā...” Pauls Stradiņš teica: “Tad jums jākonsultējas pie Dr. Pāvila Mucenieka”. Tas man bija ļoti pa prātam, jo Mucenieks bija rados ar mana drauga Andreja Upīša ģimeni. Vēl kādu nedēļu pacietu regulāras sāpes, tad nolēmu iet uz operāciju, jo ilgāk riskēt baidījos, priekšā man stāvēja liela tiesas lieta, kurā es, starp kādiem 35 apsūdzētajiem, figurēju kā pats pirmais apsūdzētais, jo esot 1928. gada 22. augustā aicinājis strādniekus politiskā ģenerālstreikā, esot vadījis pirmo Latvijas strādnieku delegāciju uz Oktobra Revolūcijas desmit gadu jubilejas svinībām Ļeņingradā un Maskavā. Nevarēju taču riskēt slims nokļūt atpakaļ cietumā, no kura brīvībā biju palaists tikai pa lietas iepriekšējās izmeklēšanas laiku pret 5000 latu lielu drošības naudu. Bēgt prom no buržuāziskās Latvijas neatļāva sirdsapziņa, jo man humānam cilvēkam, būvfirmas īpašniekam Aleksandram Kažokam, kurš simpatizēja komunistiem un man garantēja tiesai šo drošības naudu (ar obligāciju) – būtu bijis jāzaudē lielu summu... Tad nu es šādā noskaņā pēc Dr. Paula Stradiņa rekomendācijas devos pie Rīgas I slimnīcas ķirurga Dr. P. Mucenieka viņa privātās prakses pieņemšanas kabinetā Stabu ielā. P. Mucenieks mani pieņēma laipni, apprasījās, ko teicis P. Stradiņš un tad kategoriski, pēc izmeklēšanas, pavēstīja: “Tūliņ nāciet uz I slimnīcu, es pats jūs operēšu”.

Tā arī jau nākošajā dienā Dr. Pauls Mucenieks izoperēja man apendicītu, pēc operācijas gādīgi ievietoja divvietīgajā atsevišķā istabā, nevis kopējā 50 vietīgajā lielā palātā, kādas bija šajā slimnīcā.

Pēc operācijas sekmīgi atspirgu un drīz no slimnīcas mani atlaida mājās. Bet es izrakstīšanās dienā pieļāvu kļūdu: aizkavējos Rīgā – teātra apmeklējumā, un tikai ar pēdējo nakts vilcienu devos uz dzīves vietu Bulduros. Atpūtas nama (kur bija mans dzīvoklis) sētas vārti bija slēgti. Es rāpos pāri augstai drāšu sētai. Tā vēl tagad tur stāv ap Jūrmalas pilsētas slimnīcas dārzu un aizvien atgādina man šo gadījumu. Kāpdams sastaipījies un atkal vēderā sāka sāpēt. Atkal devos pie gudrā daktera Paula Stradiņa. Viņš teica: “Tas drīz pāries, kāds diegs operācijas brūces šuvē būs pārtrūcis. Esiet optimists un rūpējaties par savu aizstāvību tiesas lietā.” (P. Stradiņš zināja par manis apsūdzību tieslietā.)

Tā nu es 11. maijā 1930. gadā gluži optimistiski nosēdos uz apsūdzēto sola Rīgas apgabaltiesā, kur prāva turpinājās piecas dienas un buržuāziskās preses korespondenti mani kā galveno apsūdzēto bija visādi aprakstījuši: kā ģērbties, kādi mati, cik ilgi prokurors A. Puscepure (piedienīgs uzvārds!) par mani runājis kā “valsts nodevējs”. To visu, kā vēlākās sarunās noskaidrojās, bija lasījis laikrakstos arī Dr. Pauls Stradiņš. Bet tais dienās, sēdot uz apsūdzēto sola, varēju spēkus smelt gudrā ārsta rekomendācijā par optimismu, jo bija man arī teicams aizstāvis prāvas gaitā advokāts Jānis Vagners, kam gan bija jāmaksā prāvs honorārs – 800 latu. Šo prāvo summu pret vekselkredītu man, savukārt, sagādāja draugs un cīņu biedrs Jānis Pupurs, kurš bija direktors, LKP nodibinātajā, lojālajā Rīgas strādnieku krājaizdevu sabiedrībā (Matīsa, tagad Revolūcijas ielā). Komunistu tiesāšana Latvijas tiesās risinājās nemītīgi, apsūdzētiem kredītus, lai samaksātu advokātiem, vajadzēja aizvien. Tāpēc LKP zināja, ko tā dara, un Jānis Pupurs mūsu “banciņā” bija veiksmīgs direktors.

Tādējādi ar labu mediķu, labu juristu, revolucionāru u.c. palīdzību es vinnēju savu lietu burž. Latvijas tiesā, gluži kā šais dienās, kad rakstu šo rakstu, ir vinnējis savu lietu Romā, Itālijas tiesā, Bulgārijas pilsonis Antonovs. Starpība tikai tā, ka Antonovs prasa, lai tiesa to atzītu “par pilnīgi nevainīgu”, bet es 1930. gadā burž. Latvijā biju apmierināts, ka mani attaisnoja “pierādījumu trūkuma dēļ”. Es priecājos kopā ar saviem labiem dakteriem: P. Stradiņu, P. Mucenieku, A. Kuršin-ski u.c., kā arī saviem cīņas biedriem, ka nav jāiet atkal cietumā.

Tāda ir pirmā epizode jaunības atmiņu takā, saskarsmē ar profesoru Paulu Stradiņu, kad nākas runāt arī – *pro domo sua*.

Nākošās epizodes sekoja pēc vairākiem gadiem. Viena no tām saistās ar faktu, kad Latvijā jau bija Ulmaņa fašisma režīms. Dr. Pauls Stradiņš bija devies ceļojumā no Rīgas uz PSRS. Pēc atgriešanās no ceļojuma viņš Rīgā uzstājās ar publisku lekciju, kuru apmeklēja arī mana dzīvesbiedre Alīna Vilde-Grīnberga kā žurnāliste. Viņa man ar sajūsmu stāstīja par Dr. Paulu Stradiņu, kurš tad jau bija kļuvis LU Medicīnas fakultātes profesors, ka viņš savā runā atzinīgi izteicies par PSRS veselības aizsardzības iestādēm un to darba rezultātiem. Tā bija drosme un patiesības izpaušme, ko bija veicis prof. P. Stradiņš toreizējos fašistiskās Latvijas apstākļos. Progresīvas sabiedrības simpātijas pret viņu pieauga. Arī manas simpātijas ...

Bet laiks skrēja atkal tālāk. Nošalca jau mūsu priecīgais, neaizmirstamais 1940. gads ar Padomju Latvijas atjaunošanu. Un ... atkal sekojošu reakciju: sākas

hitleriskās Vācijas iebrukums Padomju Savienībā. Cēlās Padomju tauta varonīgā cīņā un iebrucēju sagrāva. Sekoja pēckara grūtie gadi, kuros atkal auga jauni un strādīgi cilvēki... Arī manas māsa Olgas Asares (no Kokneses "Zaļkalniem") jaunākā meitiņa Zigrīda (dz. 1932. gada) bija izaugusi skaista jaunava, it agri apprecējusies (sauca Zigrīda Šlakāne), bet tūlī arī bija saslimusi ar nieres tuberkulozi. Bija ievietota Rīgas I slimnīcā. Ārstējošā ārste bija Zigrīdu atzinusi par neārstējamu, jāgaidot vislaunākais, ko arī ziņojusi slimās mātei Olgai Asarei. Mana māsa raudādama ieradās pie manis, lai palīdzot, jo es daudz ārstus pazīstot.

Es devos atkal pie sava atzītā autoritātes, tagad jau, kopš 1946. gada, akadēmiķa Paula Stradiņa. Domāju, ka varbūt viņš var vēl operēt, vai citādāk kā līdzēt...

Vēl tagad atceros, kādā trauksmē es ar Annas Sakses automašīnu (tās šoferis bija Zigrīdas vecākās māsa Veltas vīrs – Edmunds Borskis) devos uz Veselības aizsardzības ministriju, kur pašlaik notika Ministrijas kolēģijas sēde, un kurā – kā to noskaidroju pa tālruni – piedalījās toreiz akadēmiķis Pauls Stradiņš. Sēdi vadīja toreizējais ministrs Ā. Krauss, kuru arī es pazinu kopš darbības Republikas prokurātūrā; tolaik man ar šo ministru iznāca dienesta darīšanas. Iegāju kolēģijas sēdes telpās, atļāvos nosēsties blakus akadēmiķim, ministrs neko neiebilda un es klusām P. Stradiņam izstāstīju sava nāciena nolūku. Teicu arī, ka uz ielas gaida automašīna. Akadēmiķis P. Stradiņš tūlī piecēlās un teica: "Braucam uz slimnīcu!". Viņš atstāja sēdi, atsveicinādamies ar galvas pamājienu no ministra. Es arī tāpat atsveicinājos un soļoju aiz akadēmiķa.

Akadēmiķa P. Stradiņa slimnīcas vizītes rezultāts bija tāds, ka slimo Zigrīdu pārvēdam no Rīgas I slimnīcas uz Bīķernieku tuberkulozes sanatoriju. Patiesības labad vēl jāpiezīmē, ka pārvešanas nokārtošanā izpalīdzīgs bija arī profesors E. Burtnieks, kuru pazinu no savas darbības LVU un kurš tagad jau bija kļuvis Rīgas Medicīnas Institūta rektors. Tādējādi divi slaveni mediķi kopīgi izplānoja Zigrīdas turpmāko ārstēšanu sanatorijā. Par slimības prognozi Pauls Stradiņš bija pilnīgs optimists, bet E. Burtnieka valodā ieskanējās arī šaubas par pozitīvu iznākumu Zigrīdas ārstēšanā.

Sekoja laimīgs rezultāts, kā bija prognozējis Pauls Stradiņš, un Zigrīda, krietni uzlabojusies atgriezās pie savas mātes Koknesē. Māte savukārt bija ļoti laimīga par šo norisi, kaut vēl krietnu laiku Zigrīdai bija slimnīcas režīms.

Vēlāk Zigrīda sāka strādāt Koknesē par grāmatveikala pārzini [...]; par panākumiem un godīgumu ražošanas un sabiedriskajā darbā viņu apbalvoja ar Darba Sarkanā Karoga ordeni. Viņa aprūpēja savu māti Olgu Asari (1903–1979), kad tā kļuva veca un slima. Zigrīda nomira 1983. gada jūlijā ar vēzi. Tātad ir pamats teikt, ka akadēmiķis Pauls Stradiņš ar savām mediķa zināšanām, optimistisko iedvesmu un enerģisko rīcību pagarināja Zigrīdas mūžu pēc 1950. gada krīzes par 33 gadiem, kas bija arī raženi un laimes pilni gadi viņas mūžā un prieks viņas mātei.

Vēl nāk prātā maza epizode toreizējā autobraucienā kopā ar Paulu Stradiņu 1950. gadā. No Bīķernieku sanatorijas es viņu pavadīju atceļā līdz pat Pārdaugavas

slimnīcai, kas tagad saucas viņa vārdā, un iegāju viņam līdzī ar operāciju zālē, kas bija samērā neliela telpa. Tur viņu jau gaidīja asistenti un medmāsas. Akadēmiķis nekavējoši un skaļi uzsauca saviem darbiniekiem: "Dodiet man slimnieku!" Tādu saucienu jau nevar aizmirst! Slimniekam bija jāoperē kāja un ķirurgs P. Stradiņš enerģiski, netaupīdams sevi, bez atelpas un atpūtas – stājās pie operācijas.

Es devos mājās, domādams par viņu kā cilvēciska pienākuma izpildes paraugu

Nobeigumā epizode no mana tūrisma ceļojuma 1962. gada vasarā ar kuģi pa Donavas upi, apmeklējot šīs gleznainās upes piekrastes valstis, iepazīstot to daudzās kultūras pieminekļus, šo valstu tautas. Šajā braucienā starp daudziem citiem padomju tūristiem, piedalījās arī akadēmiķa Paula Stradiņa dēls ķīmiķis Jānis Stradiņš. Pie pirmās sasveicināšanās ar šo pasažieri es tūlīt sapratu, ka tas ir mana labvēļa Paula Stradiņa dēls – tik ļoti viņš atgādināja savu tēvu, kurš jau vairs tolaik nebija starp dzīvajiem.

Mums ar Jāni Stradiņu ceļojumā izveidojās vislabākās biedriskās attiecības. Viņš bija interesants un aizvien izpalīdzīgs ceļa biedrs.

Kopš tām dienām esmu aizvien patiesi priecājies un ar labvēlīgu interesi sekojis ķīmiķa Jāņa Stradiņa (viņš jau 40 gadu vecumā 1973. gadā kļuva akadēmiķis) – straujai attīstībai un panākumiem zinātniskajā un sabiedriskajā darbībā, un arī plaši pazīstams kā vairāku interesantu grāmatu autors.

Gribu beigt šīs dažas epizodes manā dzīves ceļā ar aforismu par to, ka lieliem vīriem mēdz būt arī lieli dēli, ja vien tēvi prot tos audzināt labestībā un gudrībā.

Oto Grīnbergs, Dr. h. c.,

profesors, LPSR Nopelniem bagātais jurists

1986. gada 2. maijā

Pēteris Aivars

Aizputes ārsta P. Aivara vēstule, rakstīta ap 1952. gadu.

God. Prof. Stradiņam!

Personīgas vēstules nozīmē papildu pārrunas. Daži iespaidi no īslaicīgas klīnikas darba vērošanas.

Atsevišķas nodaļas – slimnieku telpas un kabineti atstāj vislabāko iespaidu. Mājīgumu rada daudzās gleznas. Kopējās palātas telpu veidojums visērtāks ir uroloģiskā nodaļā ar gaiteni gar malu un dekoratīvo apdari. Nodaļās ir manāma katra nodaļas vadītāja personība, bet attieksmēs pret slimnieku tā pēc būtības neizpaužas, jo nodaļas vadītāja institūts kā tāds netiek kultivēts un taisni lielā klīnikas ordinātoru mistrojumā ir absolūti nepieciešams. Vispirms, dodot nodaļas vadītājiem atsevišķu kabinetu pie pašas nodaļas, kaut arī jāreducē 4–5 slimnieku gultas. Ordinātori var trīties kopējā istabā, to vieta ir pat dokumentācijas rakstīšanai pie gultas, bet nodaļas vadītājs kā savas nodaļas šefs var pienācīgi strādāt un

eksponešies tikai netraucēts no pārējiem. Pašreizējos apstākļos viņš nemaz nevar nest to juridisko atbildību, kādu saistošie priekšraksti uzliek nodaļas vadītājam attiecībā pret ordinatoru darba kontroli, dokumentāciju un slimnieku sanācības vadīšanu. Viss ārstu darba režīms nodaļās ir gauži saraustīts, norit nepārtrauktas steigas un nevalas atmosfērā. Arī slimnieks viņam nejūt īpaši veltīto brīdi. Bieži gadās, ka ar jaunuzņemto pacientu ordinators iepazīstas pie gultas, pat nepiesēz-dams. Pēc pāris orientējošiem jautājumiem seko vispārīgi norīkojumi māsai, skaroši arī pagaidterapiju, kas slimnieku uztverē no pirmā brīža pieejū zīmogo ar paviršību.

Jārod laiks un telpa, lai ar katru pacientu pirmais kontakts tiktu uzņemts kabinetā, iespējams divatā, ļaujot slimniekam netraucēti rādīt ne tikai miesu, bet izģērbt arī dvēseli. Tad pat ordinators, lai dara zināmu, ar ko pacientam darīšana. Slimnieks traki grib zināt no paša sākuma, kas ir viņa ārsts. Klīnikas lielajā baltsvārcu burzmā paiet nedēļa, kamēr lauķis savu pamatoto interesi noskaidro. Taču izrakstoties, ne katrs vēl atšķir ordinatoru no nodaļas vadītāja, un atbraucis perifērijā, sūrkstas, ka neko vairāk neizpratis, tik vienīgi to, ka bijis "Stradiņa klīnikā" – vai pašu redzējis arī ne katreiz drošs. Nodaļas vadītājam impregnējošaki jāfigūrē ik konkrētā gadījumā ne tikai ar savu atzīmi slimības vēsturē, kas akceptē ordinatora slēdzienus, bet arī slimnieka priekšā kā autoritātei parastos gadījumos, kam pa daļai, gluži formāli, tikai pāris stāvošā nozīmē pieskaras profesors.

Izrakstoties nodaļas vadītājam noteikti jāatvadās personīgi ar rokas spiedienu apstākļos, kur slimnieks varētu brīvi izteikt savus novērtējumus, eventuāli iebildumus. Slimniekam jābūt skaidrībā, ka viņu ārstējusi, piemēram, dr. Sniedze, dr Linara nodaļā, prof. Stradiņa klīnikā.

Šādā plāksnē ar precīzi grādētu un izjustu subordinēšanu pie Jums savstarpējās attiecības nav ieviestas, un tas kaitē gan uz iekšu, gan uz āru. Nodaļās trūkst autoritātes gara.

Steigas un skubas cēloņi ir visi tie neskaitāmie apstākļi, kas ārstus sistemātiski atrauj no nodaļas. Dažādas sēdes, konferences, lekcijas utt. Tolpežņikovs varētu uzkonstruēt kādu verķi, kas visu to reģistrētu, kur raustīti mēitājas nodaļas vadītāji un ordinatori. Novērojums būtu pamācošs, lai aplēstu laika patēriņu un izveidotu dienas darba grafiku, paredzot tajā stingri bruņotu laiku nodaļas iekšējam darbam, kurš ir tikpat netraucējams kā operāciju darbs. Piebilstu, ka citās klīnikās patiesi nodaļas un operāciju darbalaiki ir stingri nobruņoti.

Haosu ievieš arī piecas operāciju dienas nedēļā, kur, spriežot pēc materiāla, pilnīgi pietiktu trim dienām un atsevišķa nodaļa spētu pat vēl koncentrētāk iekļauties retākos termiņos bez kāda zaudējuma. Ar to normalizētos gan nodaļas, gan operāciju bloka darba ritms. Līdzēts būtu arī nodaļas māsu darbam, kuras tagad ikdienas ar atsevišķu gadījumu sekodamas uz bloku, tiek traucētas savā īstā vietā. Klīnika ir "kombināts" priekš 1) ārstnieciskā, 2) pētnieciskā, 3) pedagoģiskā darba. Jāpanāk, lai tomēr ārstnieciskie uzdevumi aizvien stāvētu pirmajā vietā, vismaz slimniekiem uztveramā daļā. Mizerabli jūtas pacients, kas izlobījies pret sevi

“kombināta” darba stilu, tas ir “bezpersonīga” darba stilu – kad viņam nevelta vajadzīgo uzmanību atsevišķa, noteikta persona, kad viņš nezina, kas to operēs utt. Daudz ko spēj tušēt profesora lielā slava un personīgās pieejas šarms, bet arī sīkākā ticības atbalsta punkti radīti koordinētā organizētībā, efektu tikai kāpinātu.

Izvērtējams ir tikai jautājums par pārmērīgi izmantotām konsultācijām vismazākā iegāsta dēļ. Bieži viņas arī saprot gan aicinātājs, gan arī sauktais kā formālu “непестреховку”. Taču taisni tādēļ tās kultivē “bezpersoniskā darba” raksturu, pavisma pašā pieejā slimniekam un arī banālu izmeklēšanas metožu un datu novērtēšanas aizmirstāna, ļaujoties aizvien uz konsultantu gudrību. Slimnieka acīs autoritāti gūst tas, kas, atskaitot izņēmuma gadījumus, pats izmeklē vispusīgi, pats novērtē un izlemj.

Ja es bez kritikas gribētu uzskaitīt visa redzētā pozitīvo pusi, tad iznāktu garš apcerējums. Pat akls ar elpas ievilcienu vien iegājis, jūt to spraigumu, kas klīnikā pulsē visās tās uzdevumu plāksnēs. Smadzenēm snaust neļauj. Jūtama ieinteresētība darbā gan spontāni, gan uzkurbulēta no dzinūļa profesora personā. Darba apjoms, vispusīgums un tempi ir labākā kaluve topošiem kadriem, bet vecajiem samiem, kā man, nodrāž sūnu itin drīz.

Operāciju bloks ļauj daudz ko vēlēties. Telpas ir pārāk nodrīskātas. Šur tur sienās flīžu defekti, grieztos apmetuma krāsojuma plaisas, iztriepts logu matējums, saplaisājusī rūts utt. Mazgājamo galdu baterejas nedarbojas. Plauktiņi virs tām trūkst. Tikai viens smilšu pulkstenītis, tas pats vajadzībai neatbilstošs. Nevienas nagu standziņas, nevienas nagu vīlītes. Vienas dzirkliņas – nelietojamas. Ūdens – vārošs vai ledains, trūcīgs vienīgais ziepju gabaliņš, bļoda uz neestētiskiem postamentiem. Marli, ko pie tam ņem no loga šāles, nevar atzīt par sterilu. Centrālais sterila materiāla galds izvietots pie nelietojamām durvīm, kuras kā aizmugure nav piemērotas. Trešais operāciju galds praktiski lieks un principā peļams.

Telpai kā tādai trūkst spodrības un darba režimam viņā trūkst svinīguma – koncentrēta ziedošanās; domu un darbības rezervēšana vienīgi operācijai, sevišķi to kāpina gan attaisnojamā, taču nevēlama parādība – profesora nenoteiktība līdzdalībā pie operācijām, kas saistīta ar slimnieka lieku maltretēšanos uz galda. Narkoze saskrūvē nervozitāti pārejas un steigas efektu noslēgumā.

Sejas masku un specapgērbu komplektu nabadzība, summējoties ar ārstu gērbtuves – atpūtas istabas drēģu nemāģīgumu, arī jāmin pie bloka iezīmēm.

Nepareizs ir slimnieku transports, kad pēc vissmagākās kuņģa rezekcijas šokā esošam liek stingrāk apķerties sanitāram ap kaklu un turēties taisni izstieptam!!

Kopsavilkumā paliek iespaids, ka trūkst atbildīgā par operācijas bloku, līdzīgi kā tas ir nodaļās. Nav neviena, kas karotu par budžetu, remontiem, kārtību “savā” operāciju blokā, ka iepotētu un uzturētu stingrāku prasību kritēriju pret bloka vidējo apkalpi, lai, piemēram, sterilām māsām cepurītes nebūtu atstumtas pakausī un mati necirtotos līdz uzačīm.

Šie sīkumi stipri degradē šo patiesi kolosālo vērtīguma apjomu, ko var skatīties Jūsu – Profesora Stradiņa klīnikas – operatīvā darbā. Tādu diapazonu un profilu

dažādību citur nesastapt, pie tam ar vienādi drošu un personīgu pieeju visam materiālam.

Profesora gars patiesi jūtams ik uz soļa, visos kaktos un aiziet līdz katram slimniekam un ir tas galvenais magnēts Jūsu klīnikai, taču nedrīkstētu palikt ilgstoši vienīgs. Ir redzams, ka jūs viņiem neskaužat klūt par patstāvīgiem magnētiem, bet kādēļ tas vēl neiezīmējas pietiekoši uz ārieni?

No īslaicīga redzētā ļoti daudz ieguvis sirsnīgā pateicībā Jūsu **P. Aivars**.

Eižens Cielēns

Atmiņas par prof. P. Stradiņu un prof. A. Šmitu Zinātņu akadēmijā (1986) ar N. Stradiņas piebildēm (1986)

Sen esmu vēlējies atklāt dažas profesora P. Stradiņa lietas, viņa darbības sākumu Zinātņu akadēmijā, neoficiālās attiecības ar dažiem cilvēkiem, kuras protokolos nav fiksētas.

Pēc kara biju aspirantūrā pie profesora Aleksandra Šmita. Tēmas izvēle nebija veiksmīga, Šmits bija uzdevis tēmu par holesterīnu. Viņam bija ideja, ka Latvijā ēdot par daudz cūku tauku, īpaši 20.–30. gados, un holesterīns nāk no uztura. Taču Fundamentālajā bibliotēkā bija daudz ārzemju literatūras, no kuras izdibināju, ka holesterīns patiesībā tiek sintezēts organismā. Šmits bija ļoti noslogots – vadīja 10–20 padomes, aspirantiem nevarēja atrast laiku. Taču katra semestra beigās rīkoja zinātniskas sesijas, kur bija jāuzstājas visiem aspirantiem. Pirms sava referāta nevarēju Šmitam piekļūt un viņu informēt – priekšā 10–20 cilvēku. Tad arī pirmā pusgada noslēguma sesijā īsi informēju, ka diētiskais holesterīns, ko uzņemam ar pārtiku, neizraisa aterosklerozi, alimentāri uzņemtais varbūt pat inhibē endogēnā veidošanos.

To Šmits nebija gaidījis – Latvijā viņš jau literatūrai vairs nesevoja. Uzlēca kājās, diezgan netaisns. Mediķu sabiedrībā bioķīmijas zināšanas tolaik bija nelielas, ieinteresēti likās tikai divi profesori – Rudzītis un Stradiņš. Viņi saprata, kas par lietu, ka notiek izlēciens pret profesoru Šmitu. Atceros, Stradiņš vēl uzstādīja papildjautājumus, pārējie lāga neizprata. Šmits netaisni vaicāja, ko es darīšot, vai es negribot šo tēmu turpināt. Izšķīrās mans liktenis. Sacīju, ka negribu, strādāšu par holīnu – tas jauns vitamīns, par ko Padomju Savienībā vēl nestrādā. Veselu gadu aspirantūrā paliku bez zinātniskās tēmas, tad to nomainīja, viss aizkavējās, taču izstrādāju, uzrakstīju, aizstāvēju ātri – 1948. vai 1949. gadā.

Ap šo laiku reāli sāka veidoties abi Zinātņu akadēmijas institūti – Eksperimentālās medicīnas ar Stradiņu vadībā un Uztures institūts ar Šmitu priekšgalā. Nonācu par zinātnisko līdzstrādnieku Uztures institūtā. Tā laboratorijas atradās Anatomikumā, tur arī strādāju, bet institūta sēdekļis bija Smilšu ielā 1. Tur bija arī A. Šmita kabinets, viņš bija arī ZA Bioloģijas un medicīnas nodaļas akadēmiskais sekretārs, visas sēdes notika tur, tajā ēkā (bij. Finanču ministrijā).

Stāstu tik sīki, lai saprastu, kāpēc arvien esmu bijis klāt sēdēs. Jo mani ātri apstiprināja par zinātņu kandidātu, drīz – par vecāko zinātnisko līdzstrādnieku, tad nozīmēja par Uztures institūta zinātnisko sekretāru. Kad no institūta direktora vietnieces amata aizgāja profesore Robežniece, tad kļuva pie Šmita par direktora vietnieku. Tas bija laiks, kad nebija cilvēku. Visiem gan neuzticējās, bet mani izvirzīja uzreiz. Varēju visām lietām būt tuvu klāt. Ēkā, pretī “Kaķu mājai” atradās sēžu zāle, Šmita kabinets un arī manējais, direktora vietnieka kabinets – lai nokļūtu pie Šmita bija jāiet caur manu kabinetu. Iepazinos tur arī ar profesoru Stradiņu, satikāties reizēm, gan koridoros, gan arī sēdēs.

Ap 1949. gadu P. Stradiņš sāka rūpēties par savu muzeju, ievadīja sava muzeja lietu oficiāli – gribēja, lai muzeju oficiāli pārņem Zinātņu akadēmija, viņš nodešot eksponātus. Šajā Stradiņa lietā Šmits spēlēja divkosīgu spēli. Ārēji itin kā atbalstīja, bet tiklīdz Stradiņš izgāja pa durvīm, atļāvās izsacīt piezīmes: “Ko te meklē, ko iedomājas?”. Šādas piezīmes izsacīja manā un citu klātbūtnē.

Tomēr muzeja lieta itin kā virzījās uz priekšu, vajadzēja vēl tikai apstiprinājumu augstākajās instancēs. Pirms kādas sēdes prof. Šmits nervozi ierunājās: “Nu, atkal nāks prof. Stradiņš un raudās par savu muzeju”. Kad lieta nāca pie oficiālas noformēšanas, biju nevilšus liecinieks kādai epizodei. Stradiņš bija Šmita kabinetā, bet durvis uz manu istabu vaļā. Nāca atkal ar dokumentiem pēc Akadēmijas atbalsta Ministru padomes lēmumam. “Jā, jā, vajag” – piekrita Šmits un sūtīja Stradiņu lejup pie ZA partijas sekretāra Vecvagara. Vēl nebija Stradiņš izgājis caur manu kabinetu, kad Šmits ātri, ātri griež telefona ripu: “Vecvagar, Jūs dzirdat, Jūs saprotat – tā ir viņa lieta, viņa tīri privāta lieta.” To dzirdēju nevilšus, nevis likdams ausi pie durvīm, bet nedzirdēt nevarēju.

Profesors Šmits bija ārkārtīgi iebiedēts, bet viņam bija arī skaudīgs, zemisks raksturs. Gribēja aizlikt kāju priekšā, kad jūta, ka var realizēties objektīvi pasākumi.

Atstāstīju to epizodi profesoram Stradiņam pašam: “Zinu jau, ka esmu šeit balts zvīrbulis,” – viņa reakcija.

Uztures institūtā līdzstrādnieku sastāvs bija nožēlojams – nebija kadru, tos nekomplektēja pēc zinātniskiem nopelniem, kvalifikācijas. Dzahovs, Kulbins, Markevičs bija odiozas figūras, “lielceļa laupītāji”. Markevičs – LVU Ķīmijas fakultātes partorgs, skaitījās institūtā uz pusslodzi, taisīja pretvēža preparātu “R” (Ksenija Skulme ironiski runāja: «Препарат радости»). Markevičs visu taisīja slepeni, viss skaitījās valsts noslēpums: sastāvs, pretvēža aktivitātes bioķīmiskais mehānisms, ko skaidroja ar toreiz vēl jauno Krebsa ciklu – tas bija absurds. Viņš sev līdz bija atvedis 3 cilvēkus, itin kā izārstētus no vēža, kas klanījās viņam kā kādam svētajam. Taču drīz viena no viņa pacientēm bezizejas stāvoklī nokļuva Kremļa slimnīcā. Sākās taujāšana, kas par preparātu, sacēlās liels tracis. Atcerējos, ka Markevičam skaitļu virknes darbā ir tādas pašas, kādas biju redzējis “*Biochemische Zeitschrift*” rakstā – šo žurnālu tad bibliotēkā “izņēma no aproģības”. Galu galā Markevičs sanīdās ar Šmitu, atstāja institūta atklāto sēdi, iesniedza

atlūgumos un pat publicēja *Sovetskaja Latvija* rakstu: «Почему мы оставили Академию наук». Šim cilvēkam nebija ne zinātnes, ne morāles. Sākās denunciācijas, institūtu gribēja likvidēt, tad apvienoja ar Eksperimentālās medicīnas institūtu. Stradiņam bija jāiet – viņa vietā par apvienotā institūta direktoru nāca Šmits. Bet nebija jau tas būtībā nekāds zinātnisks institūts, tas bija avantūristu pūznis. Tāds pat avantūrists bija arī Kuļbins.

1950. gadā sākās tā sūdzību straume par Šmitu un Markeviču, arī par mani. Mani aicināja ierasties Centrālkomitejā – sūdzības rakstu nerādīja, runāja vispārējās frāzēs. CK pārstāvis skatījās šublādē, kas tur sacīts. Vēlāk šos materiālus iedeva Arvidam Grigulim, lai raksta lugu. Lugā Kuļbins bija Linmeijers. Par Karmanovu runāja, ka tā esot profesora Vējrozēs kundze. Biju vēlāk Ļeņingradā, eju pa prospektu, pretī nāk Šmits ar Karmanovu. Sveicinu, bet sveicienu neatņem, iztaisnās, ka neredz. Pēc tā skandāla Kuļbins tomēr palika Rīgā, Zivsaimniecības institūtā, Karmanova aizbrauca. Tiktāl par afēru, kā uzrakstīta šī luga. Lugā pārņemts, ka neviens no jaunaļiem, kas būtu varējis apturēt notikumus, neesot to darījis, tikai pasnieguši Vējrozēm – Šmitam mēteli. Es biju toreiz līdzstrādnieks un pat direktora vietnieks, bet es nebiju tas, kas būtu turējis mēteli. Kā direktora vietnieks biju principiāls, ja bija brāķa darbi. Šmits sacīja, ka institūta zinātniskais krājums jānodod publicēšanai, bet es sacīju, ka tādā veidā nevarot. “Papīrs pacieš visu,” – tas bija profesoram Šmitam tāds mīļš teiciens. Neskatoties uz to, ka viņš pateicās man par kritiku (“Paldies, tā ir palīdzība”), pirms sēdes, kurā bija jāapstiprina krājums, norīkoja mani uz vairākām dienām komandējumā. Pa to laiku krājums tika pieņemts.

Professoram Šmitam bija laba ārējā forma, bet vājš raksturs. Arturs Dimīters bija vingrinājies viņu notēlot.

Šmits bija ārkārtīgi piesardzīgs, nekad neuzstājās pirmais – noklausījās visus, tad rezumēja. Bija Lisenko laiks, šausmu laiks, šķita, ka arī Šmits sapinies viņa pierādījumos. Vēlāk, kad mēs braucām uz Baltijas bioķīmiķu sesiju Tartu, divvietu kupejā naktī sāku ironizēt par Lisenko. Šmits kategoriski pārtrauca sarunu, kaut skaidri zināja, ka no manis nav jābaidās. Pārtrauca krasi, neļāvēs iesaistīties kritikā. Viņš ļoti baidījās no denunciācijām.

Arī mani neaizstāvēja, kaut bija izvirzījis, kad man bija jāaiziet no institūta. Tolaik profesors Stradiņš gribēja mani pieņemt uz pusslodzi par bioķīmiķi savā Onkoloģijas sektorā, kas sāka organizēties. Ataicināja, iesniedzu papīrus, bet ZA kadru daļa neapstiprināja. Tad nokļuva Vēstures institūtā pie akadēmiķa Strazdiņa. Tas biju pats devies uz Kadru daļu. “Tas par jums – tīrās mulķības”, sacīja un pieņēma darbā. Kad 1958. gada LVU likvidēja Ķīmijas fakultāti, Aizupiete aicināja uz savu Bioloģijas fakultāti, lai tur uzņemtos Ķīmijas katedras vadību. Nostrādāju pāris gadu, tad pārgāju uz Bioķīmijas katedru, – tāds bija mans ceļš.

Atceros 1949. gadu, kad profesors Pauls Stradiņš nolasīja “kaitīgo lekciju”. ZA nodaļai, ko vadīja Šmits, bija jāreaģē. Apspriešana notika Nodaļā, Smilšu ielā. Klāt bija Golbers, žuliks, zems morāliskā ziņā, kāds vecītis (vai Hodjakovs, vai

Daņilovs), arī Šmits, kurš vadīja sēdi. Izturējās neitrāli, atklāja, daudz neko nerunāja: "Visi jau zina, kas par lietu. Kā tas var būt, ka profesors Stradiņš nogājis tik tālu?" Ļoti oficiāli, tā kā bargi. Tad runāja Stradiņš, ko teica, grūti atcerēties. Jutu līdz, pārdzīvoju morāli un emocionāli. Tika degradēta cilvēka cieņa, kas raisīja iekšēju pretestību – sacelties pret šo viduslaiku tumsonību. Pārdzīvojums kā Brehta "Galileja dzīvē" – tiek nicināta personība. Radās spīts, vēlēšanās apgalvot, ka zeme taču tiešām griežas.

Paulam Stradiņam bija jāpieredz Galileja liktenis, jānoiet moku ceļš. Nezin kāpēc bija jāatzīstas par kļūdām gerontoloģijā, ka iedzimtības nesēju nav. No runātājiem atceros Golberu. Par tādiem saka: "Muti neaizbāzīsi". Bira standartteicieni "buržuāziskais nacionālisms" un līdzīgi, maisam gals bija vaļā. Visu melno darbu paveica Golbers. Šmitu tas pilnīgi apmierināja. Tie bija šausmīgi laiki. Uz otru P. Stradiņa kritikas sēdi – Anatomikumā aicināts netiku.

Nejutu, ka Šmitam būtu tendence kaut ko glābt Latvijā, darīt kaut ko pozitīvu. Pats bija mani izvirzījis, saprata taču, ka uz draņķiem vien nevar balstīties, tādiem kā Kuļbins, Dzahovs, Markevičs. Bet cīnītājs nebija. Kā tai gadījumā ar rakstu krājumu. Institūtam vajadzīgs rakstu krājums, kvalitāte nerūpēja, "papīrs pacieš visu". Kultūras vērtības, tradīcijas vispār nesaprata. Pat necentās saprast.

Varbūt tiks manifestēts, ka akadēmiķis Šmits veicinājis Stradiņa muzeja atstāstību, bet patiesībā bija otrādi. Tādēļ gribēju visu to pastāstīt, tā sakot, vēsturei. (J. Stradiņa pieraksts, 1986. gada 19. febr.)

Nīnas Stradiņas komentāri (pie Cielēna stāstījuma). P. Stradiņš nav stāstījis, ka Aleksandrs Aleksandrovičs Šmits būtu kaut ko darījis Medicīnas vēstures muzeja lietā – ne atbalstījis, ne traucējis. Tādas sarunas neatceros. Bet Pauls Stradiņš pārmeta Šmitam, ka tas ļāvis izvazāt Pētera Sņiķera mākslas kolekcijas. Kā Medicīnas fakultātes dekāns viņš tās nodeva universitātei, centrālajiem resorciem, bet tie pilnībā iztirgoja šo vērtīgo kolekciju. Tā aizgāja pa komisijas veikaliem un privātkolekcijām, tas bija noziedzīgi! Atceros Pāvels Ivanovičs vairākkārt staigāja pie Šmita, lai kolekciju glābtu, bija sašutis. Griezās pie Šmita, bet bez rezultātiem.

Šmits bija bailīgs cilvēks, bez rakstura, ārkārtīgi piesardzīgs. Nav saprotams, no kā viņš baidījās, varbūt savas biogrāfijas dēļ? Bet viņš nebija kaitīgs (profesoram Stradiņam kaitējis viņš nav, manuprāt). Bet arī palīdzību nav sniedzis (kā to darīja profesors Gērke). Viņš baidījās un domāja tikai par sevi. Literatūru, manuprāt, gan viņš zināja, ar zinātni nodarbojās, pretēji Burtņiekam vai Liepukalnam. Bet vai šī zinātne bija dziļa un moderna, neņemos spriest.

Grīguļa lugu varbūt ir parādītas šādas tādas Šmita iezīmes. Dimiteris pat bija nogrimējis pēc Šmita. Taču kauns bija rādīt šādu paskvilu. Aleksandrs Aleksandrovičs to ārkārtīgi pārdzīvoja, bet Pāvels Ivanovičs viņam no sirds juta līdz.

Nedomāju, ka Aleksandrs Aleksandrovičs būtu speciāli centies darīt nepatīkšanas Pāvelam Ivanovičam (ne tā kā Burtņieks vai Golbers, kuri patiešām

bija kaitētāji, netīri cilvēki). Varbūt Šmits domāja, ka Zinātņu akadēmija nespēs uzturēt muzeju, tai nebūs finansiālu iespēju. Būtībā tā arī bija – labi, ka Muzejs nepārnāca pilnībā uz ZA. Bet arī nekādu palīdzību Stradiņam Šmits nesniedza – tas nebija viņa garā, kaut arī pats Pāvelam Ivanovičam viņš bija daudz pateicības parādā, īpaši pirmajā laikā pēc pārbraukšanas uz Rīgu.

Prof. Arvīds Žilinskis

Atmiņu drumsas (1986)

Ar profesoru Stradiņu mani saista jaunības atmiņas vēl no 20. gadiem. Abi bijām no Jēkabpils apkaimes, Stradiņš no Viesītes, es – no Saukas, attālums – 12 kilometri. Braucot no savas stacijas ar mazo bānīti uz Daudzevu cauri stacijai “Āži”, bieži bija iespējams redzēt arī jauno ārstu Dr. Stradiņu. Kad no Rīgas iebraucām “Āžos”, vilciena pavadonis sauca: “Āži, izkāpt!”, kad braucām tālāk uz Neretu, atkal sauca: “Āži, iekāpt!”. Tas vedināja uz smaidu, tādēļ laikam miestu pārdēvēja par Eķengrāvi un vēlāk – par Viesītes pilsētu, pēc tuvējā ezera. Bet toreiz vēl bija Āžu miests, kurp Stradiņš bieži brauca pie vecākiem ciemos, piemēram, uz svētku dienām.

Viņš iekārtojās vietniņā vagoniņa galā, kur dega svecīte. Visas trīs stundas ceļā no Daudzevas līdz Āžiem lasīja, iedziļinājās zinātniskos rakstos, kamēr citi braucēji snauduļoja un pat krāca. Apbrīnojama bija viņa zinātkāre visos novados.

30. gados iepazīnāties – tikāmies koncertos, dziesmu vakaros, kamerkoncertos, operās, kur viņš bija bieži sastopams. Bija liels prieks, kad kādu dienu tiku uzlūgts ciemos pie viņa mājās, prefī tag. Stradiņa slimnīcai. Aizgājām ar dzīvesdraugu un dēlu. Stradiņš iepazīstināja ar savu dārzu, kur bija reti augi, pat no Himalajiem un Ķīnas, kas tur zaļoja. Mājās jauks koncertflīģelis, uz kura muzicēju. bet visas sienas ar grāmatām, pazīstamu gleznotāju gleznām – dzīvoklis kā muzejs. Izraisījās saruna par mūziku. Atceros, profesors vērīgi klausījās Alfrēda Kalniņa klaviergabalus, Jāzepu Vītoli, arī no saviem darbiem kaut ko nospēlēju, “Teiku”, piemēram. Stradiņš tad sacīja: “Visu ko esmu izstudējis, bet nevaru saprast, kā komponistam rodas mūzika”. Nospējamies, ka es atkal nevaru izprast, kā rodas medicīnas zinātne, kā top tie atklājumi, par kuriem raksta profesors Stradiņš.

Pirms nedaudz gadiem kļusā skaistā vasaras novakarē mājās runāju par Stradiņa ģimenes viesībām, par viņa dzīvesbiedri, par labestību, ko dāvājis mūsu ģimenei. Turpat eksromptā uzrakstīju P. Stradiņam veltītu skaņdarbu “Elēģija”, priekš čella un klavierēm. Tas ir noskaņu darbs. Lūgšim profesoru Māri Villerušu, lai šis skaņdarbs pirmoreiz izskan šajā profesora Paula Stradiņa 90 gadu atceres vakarā, bet partitūras notis dāvāju viņa Medicīnas vēstures muzejam.

1986. gada 7. februārī, MVM

Bernhards Press

Vēstule J. Stradiņam (par P. Stradiņu, 1988)

Godāto kolēģi,

Jūsu lūgumu, kā redzat, neesmu aizmirsis. pieliktas dažas lapiņas, ko man atsūtīja *Doc. H. Wassermann* no Israel'es, kurš savā laikā bija *IAIV* priekšnieks un vēlāk neorganiskās ķīmijas katedras vadītājs.

Ar ko sākt? Jūsu tēvu pazinu kā studentu jau pirms kara, bet viņš mani, protams, ne. Domāju, ka tas bija 45. gadā, kad liku pie viņa pārbaudījumus operatīvā ķirurģijā. Profesors pieņēma mūs visus – visā kursā bija 15–20 studenti – vienā laikā kādā auditorijā sl[imn]īcā Pārdaugavā. Katram trīs jautājumi un sākās pārbaudījums. Atbildi uz 2 jautājumiem es zināju, uz trešo – ne. Kad nāca mana kāрта, es apsvēru, ka profesors nevar atcerēties, kādu jautājumu viņš katram no mums bija uzstādījis, un improvizēju trešo. Laikam visi dabūja – teicami. Stāsta (!?), ka profesors pārbaudījumu laikā šad un tad esot iemidzis un studenti esot atbildējuši ar atbildes sākumu un beigām. Apm. tā: Jautājums: kuņģa rezekcija. Atbilde: “Ar skalpeli taisa griezumumu pa vēdera viduslīniju. Asiņojošos asinsvadus brūcē pārsien. Atver vēderdobumu.” – Profesors iemieg, students klusē. Pēc kāda laiciņa students skaļā balsī saka: “Un brūci aizšuj ketguta diegiem.” Profesors atmodies un prasa: “Viss?” Students atbild: “Viss!”

Se non e vero, e ben trovato.

Tanī laikā, būdams vēl students, kļuva par slimnīcas prozektora v. i. un tā iznāca biežāk tikties ar profesoru. Atceros, ka tanī laikā šad un tad redzēju Junioru, kas uz velosipēda joņoja pa slimnīcas ceļiem.

Profesors mēdza būt neapmierināts par visādiem sīkumiem. Reiz viņš mani satika slimnīcas galvenajā koridorā – tas bija vasarā – un prasīja, vai esot nolīcis visus pārbaudījumus. Atbildēju (es biju ļoti apmierināts ar sevi), ka ginekoloģiju un dzemdniecību esot atstājis uz rudenī. Viņš uz vietas man uzbrēca: “Kolēģi, vajadzēja visus pārbaudījumus nolikt, nekā nevajadzēja atstāt.”

Tad kļuva par asistentu un – “Jūs būsi dzirdējis par klīniski anatomiskām sēdēm, kur iztīrā diagnožu nesakrīšanas gadījumus” – mums iznāca ne vienu reizi vien krustot zobenus. Reiz – slimnieka gadījumu neatceros – profesors diskusijā aizrāvās un viņš palika ļoti ass. Pēc sēdes viņš pie manis atvainojās. Laikam viņš teica kaut ko kā “*in der Hitze des Gefechts*.” Mana cieņa pret viņu, ja tā vispār varēja augt, palika vēl lielāka, jo atvainoties pie daudz jaunākā var tikai īsteni liels cilvēks.

Nez kāpēc profesors izjuta simpātiju pret mani, ko it sevišķi izjutu, kad 56. gadā atgriezos no Sibīrijas. Kandidāta disertāciju, ko biju pabeidzis jau pirms aresta 51. gada, bija grūti aizstāvēt. Rīgā med. institūtā to negribējās aizstāvēt, jo Iljinskis mani uzskatīja par sāncensi, Arends (? vai Ārens?) Tartū acīm redzot negribēja iejaukties varbūtējā konfliktā, uz citu pilsētu negribēju braukt. Palīdzība nāca no profesora, kam izstāstīju savas rūpes. Viņš ieteica griezties pie prof. Ģerke [Ģērkes – red.], bez tam pats ar viņu runāja, runāja arī ar Iljinski. Ar vārdu sakot, viņš novāca no ceļa visus šķēršļus.

Wassermann raksta par sēdēm veselības aizsardzības ministrijā. Toreiz stāstīja (*on dit*) par šādu gadījumu. Sēdē diskutēja par kādu jautājumu. Tēvs iemīga. Sākās balsošana. Tēvs uzmodās un balsoja visiem par izbrīnu pret paša priekšlikumu. Atmozdamies viņš nebija sapratis, ka par viņa projektu jau bija ticis balsots. Tas bija laikam 46. gada, kad slimnīcā notika maza konference par hipertensīvu slimību. Bija rīta sēde un vakara sēde. Profesoram bija 2 referāti – viens no rīta, otrs pēc pusdienām. Sēdēju pirmajā rindā rīta sēdes laikā. Profesors runāja kā vienmēr lēni, ļoti skaidri, ar gariem pārtraukumiem pēc katra teikuma. Ar pārsteigumu vēroju, ka viņš šinīs pārtraukumos kaut ko raksta. Domāju, 100% apgalvot bez šaubām nevaru, ka viņš rakstīja piezīmes referātam, ko taisījās lasīt konferences otrajā pusē, pēc pusdienām.

Kad mēs šeit [Rietumbeļnē – J. S.] satikāmies, Jūs pierakstījāt manus vārdus par profesora “oratorisko” tehniku. Skaidri teikumi ar ļoti garām pauzēm starp tiem, kas klausītājiem dod iespēju “uzņemt un sagremot” dzirdēto. Viņš un mans skolotājs prof. Ugrjumovs man ir bijuši par paraugiem, lasot lekcijas. Pirmais ar skaidrību, otrs ar dramatismu.

Profesors lekcijas laikā piemin *Mayo* klīniku un prasa, vai kāds zinot, kur tā atrodas. Kāds students atsaucās: “Igaunijā!”. Profesors nopūtās. Šī ir patiesība, jo students, nokaunējies, man pats to izstāstīja.

Ar sirsnīgu sveicienu

Berlīnē, 1988. gada 25. novembrī

Jūsu B. Press

Dzintris Alks

Vēstule J. Stradiņam (par P. Stradiņu, 1996)

1996. gada 29. 04.

Rīgā

A. g. profesor Stradiņ!

Aizrautīgi, pat vienu nakti nemanot piekēries klāt, lasīju Jūsu grāmatu “Tāds bija mūsu laiks”. Grāmata ir ne tikai izdevusies, tā ir lieliska!

Man nav laimējies ne reizi tikties personīgi ar prof. P. Stradiņu, taču viņa vārdu kopš bērnības atceros bieži daudzinātu mūsu mājās. Mūsu Papiņš [Dr. O. Alks, – J. S.] ar profesoru bija kopā strādājuši ķirurģijā, vēlāk – Veselības veicināšanas biedrībā.

Drīz pēc kara, kad abi mūsu vecāki bija ieslodzījumā, mēs trīs brāļi (māsiņa bija jau mirusi) saņēmām Narimā naudas pārvedumu, kura sūtītājs nebija zināms. Pēc ilgākas rakstiskas apspriešanās ar vecākiem (toreiz – līdz 1949. gada sarakstīšanās nebija stingri ierobežota, kā vēlāk – 2 vēstules pa 130 vārdu katrā – gadā!) nācām pie slēdziena, ka šīs naudas sūtītājs var būt tikai profesors Stradiņš. Pats profesors, vēlāk aptaujāts, teica, ka neatceroties, bet ja nu tik ļoti gribot revanšēties, lai atsūtītu kādu eksponātu viņa topošajam muzejam. Aizsūtīts tika pilns evenku mednieka tērpa komplekts, kādus valkāja arī šamaņi, pildot savus dienesta pienākumus.

1956. gadā mūsu Papiņam bija atļauts izbraukt uz Rīgu atvaļinājumā. Tur viņš vairākas reizes apciemoja prof. Stradiņu. Vēlāk bieži stāstīja, cik laipni un sirsnīgi uzņemts. Starp citu, bijusi arī saruna par mūsu – divu Papiņa dēlu, toreiz medicīnas studentu Krasnojarskā – iespēju skoloties Rīgā. Prof. Stradiņa atbilde Papiņam bija – lai tik nākot šurp, tiklīdz varēšot. Mana brīvīšana (t. i. atbrīvošana no spekomendatūras uzraudzības) diemžēl notika krietni vēlāk pēc Papiņa rehabilitācijas 1956. gada Mūsu mēģinājumu pārcelties uz RMI pēc 3. kursa prof. Burtnieks krasi noraidīja, skaidri pasakot savu tehnisko darbinieku klātbūtnē (tāpēc jau arī zinām), ka kamēr viņš esot dzīvs, latviešu fašistu bērni gan te nemācīšoties.

Diemžēl neviens nevarēja prognozēt, ka vairs tikai nedaudzi mēneši ir palikuši līdz liktenīgajam insultam, kas, ņemot prof. P. Stradiņu, vēl uz ilgiem gadiem pārvilks strīpu mūsu centieniem atgriezties Latvijā, nemaksājot par tādu iespēju ar atteikšanos no augstākās izglītības.

Prof. P. Stradiņš, kuru gan neesmu personīgi redzējis, taču ir manā gara pasaulē atradis sev vietu kā cilvēcības, gaismas un optimisma avots. Paldies Jums, ka esat pratis tik labi pastāstīt par viņu savā jau minētajā grāmatā.

Dz. Alks

Vilis Krūmiņš

Dažas atmiņas un pārdomas (līdz ar vēstulēm J. Stradiņam, 1982, 1985)

Rīga, 1982. gada 14. decembrī

A. g. V. Krūmiņam,

LPSR Dabas muzejā

Augsti godājamais b. Krūmiņ!

Biju ļoti priecīgs, satiekot Jūs Medicīnas vēstures muzeja svinībās aulā. Dzirdēju daudz laba par Jūsu saturīgo uztāšanos muzeja zinātniskajā sesijā, uz kuru diemžēl nevarēju tikt, jo tieši tai laikā man bija jāvada zinātniskās padomes sekcijas sēde mūsu Organiskās sintēzes institūtā.

Varbūt kādreiz tālākā perspektīvā man izdosies uzrakstīt vēl vienu – galveno – grāmatu par P. Stradiņa dzīvi un darbu, tādēļ mēģinu sistemātiski vākt materiālus šim darbam. Būtu ļoti pateicīgs, ja Jūs atrastu par iespējamu man atsūtīt kādu kopiju no Jūsu muzejā sacītā referāta – ja arī tas nenoderētu uzreiz, tad kādreiz mēģinātu likt lietā, bet pieredze rāda, ka pēc laiciņa šādi materiāli piemirstas, kļūst nepieejami un izslīd no redzes loka. Būtu arī patīkami kādreiz vasarā kopā aizbraukt uz to Sēreni un varbūt vēl atrast kādas kopējas "saknes" Sēlijas novadā, kuru samērā maz pazīstu.

Sirsnīgi sveicinu un jau iepriekš sūtu labākos novēlējumus 1983. gadam, pirmām kārtām novēlot labu veselību.

Ar patiesu cieņu

Jūsu Jānis Stradiņš

1982. dec.

Ļoti cienītais b. Stradiņ!

Jau nedēļa kā saņēmu Jūsu vēstuli. Piedodiet, ka aizkavējos ar atbildi. Esmu tiešām priecīgs, ka Jūs veltījat interesi tam minireferātam, ko es nolasīju un daļēji pēc atmiņas norunāju Paula Stradiņa muzejā. Divas domas, tur izteiktās, gribas tieši atkārtot tūdaļ Jums. Tagadējam Medicīnas vēstures muzejam (ar vēl dažu muzeologu līdzdalību) rūpīgi jāizpētī un jāapraksta Pauls Stradiņš kā muzeologs. Ar pēdējo apzīmējumu es te vispirms saprotu iespējami pilnīgu personības (liela zinātnieka, humānista, psihologa, domātāja) apzināšanu. Tieši no teijenes, man šķiet, top īstēnais priekšstats arī par muzeja kultūrvēsturisko jēgu. Un pēc tāda darba ir nesamērojami lielāka vajadzība, nekā pēc muzejiskā profesionālisma detaļu uzskaitījuma (kas var pretendēt uz t.s. muzejā strādājošo kvalifikācijas celšanu). Muzejs, kurš tapis viena liela cilvēka domas, zināšanu, mūža darba un praktiskās rīcības rezultātā (paralēli citai vēl nozīmīgākai darbībai) ir ārkārtīgi reta parādība. Latvijā – bez precedenta. Un tam jau ir ne tikai muzeoloģiska (arī milzīga), bet izcila veselās tautas, un vēl vairāk, kultūrvēstures nozīme.

Otrā doma bija par Stradiņu dzimtu, kura mūs visus itkā nemanot satuvinājusi un satuvina ar lielo zinātnes un kultūras pasauli. Bet par to, ceru, ka izdosies parunāties ar Jums.

Savu referējumu pārrakstītā un gramatiski pārskatītā veidā Jums aizgādāšu tūdaļ pēc atgriešanās no Maskavas, kur aizbraucu drīz pēc Jaunā gada.

Par pārējo Jūsu vēstulē minēto atsaucība būs visaktīvākā.

Paldies par novēlējumu.

Vēlu Jums vislabāko atnākošajā gadā.

Vienmēr Jūsu

Vilis Krūmiņš

Ļoti cienītais Jāni Stradiņ!

Ar nepieļaujamu nokavēšanos nolīdzinu savu parādu.

Kā un kas tur iznācis, Jums vislabāk redzams.

Pagaidām jutīšos, ka esmu kādu gramiņu darījis Stradiņu labā, kuri visu mūsu labā darījuši un dara stipri, stipri daudz.

Jūsu Vilis Krūmiņš 15./XI 85.

Dažas atmiņas un pārdomas

(sakarā ar Paula Stradiņa 90. gadskārtu)

Paula Stradiņa savai tautai atstātais mantojums ir ne vien liels, bet arī unikāls. Viņa dzimtas šodienas spilgtākā pārstāvja bagātināts, šis mantojums savā plašākajā kontekstā jau kļuvis par Stradiņu tradīciju. Tā nav tikai izcilu prātu spēja pacelties līdz augstākajiem horizontiem kādas vienas zinātnes atsevišķā profilā. Tā ir vienlaikus spēja raudzīties uz zinātni kopumā, nepazaudējot saikni ar visu savas un citu tautu lielo zinātnes un kultūras pasauli.

Šī Stradiņu tradīcija, vēl ne pilnībā apjausta un novērtēta, mums visiem palīdz domāt, savu domāšanu pilnveidot. Šīs tradīcijas nozīmi un izcilo aktualitāti tā īsteni vajadzētu apjaust taisni tagad, kad visās mūsu zemes paātrinātās attīstības jomās akcentējas zinātnes prioritāte un jaunas domāšanas nepieciešamība.

Paula Stradiņa 90 gadu gadījumā nāk prātā gan tikko teiktais, gan arī tas, kas saistās ar pašu viņa personību, ar pamācošo, ko varēja gūt katrs, kam bija izdevība ar profesoru tikties.

Atbildīgs un ne viegls pienākums ir runāt par profesoru – Stradiņu dzimtas pirmo spilgtāko pārstāvi. Un tam ir divi iemesli: mani kontakti ar šo ievērojamo cilvēku ir bijuši visai epizodiski, un personiskas dabas uztvere arvien var būt vairāk vai mazāk subjektīva. Taču domāju, ka katrs no profesora gūtais iespaids ir vērts, lai to neglabātu tikai sev vien.

Pirmoreiz profesoru ieraudzīju savas ģimnāzijas izlaiduma svinīgajā aktā. Vēl bija tradīcija zinātniekiem un māksliniekiem it bieži ierasties savu novadu vidusskolās izlaiduma gadījumos. Un tā mūsu, t. i. Jēkabpils reālģimnāzijas absolventu priekšā, bija visā Latvijā jau labi pazīstamais profesors Pauls Stradiņš. Vairums no mums, tā teikt, dzīvu profesoru toreiz ieraudzīja pirmo reizi. Profesors, kā izrādījās, jau savlaicīgi bija paaugstinājies par iespējamā abiturienta – teicamnieka turpmākajiem izglītības nodomiem un tam atvedis personīgu dāvanu. Atziņš, ka biju varen lepns, saņemdamš šo dāvanu – jaunu trīsdesmitu grāmatu par Latvijas zemi un dabu ar profesora atgādinājumu tālāk izglīties Universitātes dabaszinātņu fakultātē. Profesora padoms un paša nodomi saskanēja, bet to realizēšanas ceļā stāvēja nopietni šķēršļi. Profesors savā uzrunā, griezdamies pie tiem, kas stingri nolēmuši studēt un kalpot zinātnei, tad arī runāja par šiem šķēršļiem. Pēdējos viņš nosauca par barjerām. Aicināja neatlaidīgi, apņēmību nekad nezaudējot, mācīties pārvārtēt izzīņas barjeru, kura zinātnieka dzīves ceļā arvien no jauna parādīsies visu mūžu.

Un tad profesors minēja otru – materiālo iespēju barjeru, to, kura dažiem viņu ceļā uz “*alma mater*” varot kļūt par izšķirošo. Aicināja nesalūzt arī šīs barjeras priekšā.

Īsā profesora uzruna bija pavisam kas cits salīdzinājumā ar daudzu sveicēju toreiz tradicionālo nacionālšovinistisko frāzainību.

Likās, ka profesors ir pati nopietnība. runāja viņš bez mazākās retorikas, bez moralizējošām pamācībām. Viņa izteikto skaidro domu mēs uztvērām kā zinātnisku, neapšaubāmu slēdzienu. – Jau drīzi pēc te aprakstītā dzīve Latvijā pamatos izmainījās. Padomju vara, tīri nemanot, dažos mēnešos nojauc arī to necilvēcīgo barjeru, kura tik sāpīgi skāra darba jaunatni viņas ceļā uz izglītību, sevišķi augstāko.

Otrreiz ar profesoru tikos pēc nepilna pusotra gadu desmita. Aiz muguras jau bija Lielā Tēvijas kara smagais periods, ne vieglie darbi republikas izpostītās saimniecības atjaunošanā pirmajos pēckara gados.

1953. gada pašā sākumā Rīgas apgabala partijas komitejā (tikko kā Latvijā bija nodibināti trīs apgabali) uzaicinājām ievērojamākos republikas medicīnas darbiniekus – profesorus P. Stradiņu, A. Bieziņu, J. Jēgermani.

Mūs, kas strādāja partijas komitejas vadībā, interesēja šo autoritatīvo cilvēku domas par veselības aizsardzības stāvokli Rīgā un provinces rajonos. Pārsteidza Paula Stradiņa informētība būtībā par visu Rīgas pilsētas un provinces rajonu slimnīcu problēmām un vajadzībām. Visai izsmeljoši bija viņa raksturojumi medicīniskā dienesta vadošajiem kadriem. Profesora izteiktos rosinājumus par jaunu slimnīcu ēku celtniecību atbalstīja arī viņa kolēģi, un vēlākos gados šī celtniecība visumā realizējās.

Saruna nobeidzās vēl ziemas vakarā ar sarunu jau divatā. Kad ieminējos, ka profesoram šī darba diena ievilkusies pārāk ilgi, viņš tūdaļ piebilda, ka otrais darba cēliens viņam tagad tikai sāksies. Tad pirmo reizi no viņa paša uzzināju, ka profesors aizņemts ar "zinātnes kolekcionēšanu" (tā šis izteiciens saglabājies atmiņā) un kas jau šajā virzienā padarīts. Ne viena vārda par grūtībām, par laika vai līdzekļu trūkumu. Taisni otrādi, šī saruna par kolekcionēšanu radīja iespaidu, ka viss rit gludi, ka profesors ir tikai līdzdalībnieks kādā kolektīvā pasākumā, kura rezultātā, kā viņš pats teica, "varētu iznākt muzejs"...

Tūdaļ gribu piebilst – un to apstiprināja turpmākā saskarsme ar profesoru – Paulam Stradiņam piemita brīnišķīga rakstura īpašība nedižoties ar sevi, pat ne mazākā mērā. Tā vien liekas, ka viņam pašam pa priekšu vienmēr gāja viņa darbs, it kā atgādinādams: kas esiet redzīgi, – saprotiet. Var gan jautāt, vai visi to redzēja un vai laikā saprata?

Un tomēr šis Paula Stradiņa dzīves un darbošanās stils ir taču pats pārliecinošākais un iedarbīgākais.

Mūsu turpmākās tikšanās ar profesoru atsākās pēc dažiem gadiem, kad es pildīju LKP Centrālās Komitejas otrā sekretāra pienākumus (nelielu starplaiku republikas Ministru Padomē nācās pārzināt kultūras, zinātnes un arī veselības aizsardzības jautājumus).

Zīmīga bija īsa pārruna ar profesoru ziemā 1956. gada sākumā pēc kādas apspriedes ar republikas deputātu grupu. Apspriedi bija organizējusi Partijas CK un Augstākās Padomes Prezidijs, lai pārrunātu problēmas, kas rodas, pildot visai nozīmīgos deputāta pienākumus. Sanāksmē aizsāko sarunu turpinot, profesors neslēpa savu norūpēšanos par iespējām pietiekami operatīvi un iedarbīgi reaģēt uz daudzskaitlīgajām vēlētāju prasībām. No savas piezīmju grāmatiņas viņš nolasiņa vēlētāju pretenzijas par aizkavētiem dzīvokļu un jumtu remontiem un līdzīgām neizdarībām.

Toreiz un vēl tagad domāju, vai profesoru republikas deputāta lomā nevajadzēja rūpīgāk pasargāt no dažādām sadzīves lāpīšanas lietām, kuru izrisināšanai atbildīgo amatu ir vairāk kā vajaga. Centos iegalvot, ka Augstākajai Padomei viņa erudīcija un padoms visvairāk noderīgi un vajadzīgi republikas zinātnes un veselības aizsardzības darba pilnveidošanas jomā. Bet profesors cilvēkiem atteikt nevarēja, tas taču nesaskanētu ar priekšstatu par viņa humānās profesijas attieksmi pret cilvēku. Zinājām, ka viņš deputāta pienākumus pilda augstākā mērā apzinīgi, bieži vien ar saviem spēkiem nerēķinādamies.

Mūsu pēdējā garākā saruna ar profesoru risinājās drīz pēc viņa atgriešanās no veseļošanās Karlovi Varos. Viņš bija atnācis, kā pats teica, “ar lielu lūgumu lielā lietā”. Bez tā jau bija zināms, ka profesoram sīku lūgumu nav un sev viņš nekam nekā nelūdz. Lai argumentētu, ka par visu iepriekš domāts, profesors pārskaitīja daudzās vajadzības pēc jaunām ēkām un telpām skolām, slimnīcām, augstskolām. Un tad izteica savu lielo lūgumu, gan stipri pieticīgā un jautājuma formā: vai nevarot medicīnas vēstures kolekciju izvietošanai nodot kādu lielāku telpu vecā arsenāla noliktavu korpusā... Tur varētu pēc kāda laika atvērt muzeju.

Tad jau nebija arī man nekāds noslēpums, ka muzeja veidošana ir daļa no Paula Stradiņa mūža darba. Tādam muzejam, autors pamatoja, būtu nopietna speciālā un vispārskultūrvēsturiska nozīme, kā arī jēga zinātniskā pasaules uzskata veidošanā. Uz manu jautājumu, cik lielām telpām patreiz eksponātu pietiktu, profesors atbildēja, ka – vienai krietnai divstāvu ēkai.

Norunājām, ka turpmākos darbus muzeja veidošanā sadalīsim: profesors gatavos oficiālu ierosinājumu ar nepieciešamiem aprēķiniem, es – centīšos lēmuma pieņemšanu atbalstīt Centrālkomitejā un Valdībā. Telpas meklēsim abi, – labākas par arsenāla noliktavām.

Te gribu izdarīt nelielu atkāpi no muzeja tapšanas hronoloģijas, jo mūsu šī saruna ievilkās neparasti ilgi un tā nemanot pārvērtās par patiesi tuvu un draudzīgu. Profesors atzinās, bet arī tikai tā starp citu, ka ar veselību vairs nav visai labi. Bija neapmierināts ar savu braucienu uz slaveno Čehoslovāķijas kūrortu. Esot tur bijis pārāk skaļi un ārstēšana ne pēc viņa profila. Izstāstīja savus ieskatus par vēža slimības rašanās cēloņiem un par šīs cilvēku nelaimes apkarošanas perspektīvām. Runāja par mūslaiku cilvēces lielāko problēmu – pastāvīgām bailēm no iespējamā atomkara, saistot to ar pārliecīgu cilvēku nervozitāti un zināmu nervu sistēmas novājināšanos.

Minēja iespējamību, ka tieši pēdējais varētu būt par vienu no iemesliem pastiprinātais uzņēmībai pret saslimšanu ar vēzi.

Saruna nobeidzās par Stradiņiem Sēlpils pusē, kuru visai tuvā radniecība izrādījās apmēram vienāda mums abiem. Viņš īpaši uzmanīgi noklausījās manu pārstāstu par gleznotāju un dzejnieku ar īsti revolucionāru ievirzi – Alfrēdu Stradiņu, kuru trīsdesmito gadu sākumā Andrejs Upīts nosauca par vienu no izcilākajiem jaunajiem talantiem poēzijas laukā. Profesoram jau bija zināma informācija par sava netiešā brālēna literāro darbību. Nezināja viņš vienīgi Alfrēda Stradiņa visai īsās dzejnieka un cīnītāja dzīves varoņīgo noslēgumu Piemaskavas kauju laukos Latviešu strēlnieku divīzijas brīvprātīgo cīnītāju rindās.

Profesors izteica vēlēšanos tuvākajos gados paciešoties pie sēlpiliešiem.

Apmēram mēnesi pēc mūsu tikšanās uzzināju, ka profesors ir dziļi gandarīts par samērā drīz pieņemto Centrālkomitejas un Valdības lēmumu nodibināt medicīnas vēstures muzeju. Nedaudz ieilga piemērotu telpu atrašana. Katrā ziņā tām vajadzēja būt pilsētas centra daļā, bet tur visas mājas jau bija aizņemtas. Tika izlemts visai neparasti: ar īpašu CK lēmumu Komjaunatnes Centrālkomiteju izvietojām Partijas CK ēkā, nododot namu Leona Paegles ielā 1 jaunajam Medicīnas vēstures

muzejam. Tā bija gan pelnīta atsaucības parādīšana Paulam Stradiņam personīgi, gan milzīga, daudzu gadu desmitu ilga liela darba sekmēšana, kura rezultātā tapa unikāls pasaules medicīnas vēstures muzejs, nekur līdz tam vēl neredzēts.

Atceroties Paulu Stradiņu, rodas pārdomas par problēmām, kuras būtu risināmas ne jau tikai ar Stradiņu dzimtas spēkiem vien.

Kā visam lielum, P. Stradiņa iedibinātām tradīcijām ir savi nozīmīgi komponenti: medicīniski zinātniski, praktiski ārstnieciski, pedagoģiski, muzeoloģiski, sabiedriski un idejiski audzinoši. Ja pirmie divi ir jau kaut cik pētīti un aprakstīti, tad pārējie un īpaši divi pēdējie – gaidīt gaida nopietnu prātu līdzdalību to pilnīgākā atklāsmē. Būtu nepiedodami un naivi Paula Stradiņa vērienīgo, pat universālo darbību uzskatīt kā tikai pagātnei specifisku parādību. Izcilais profesors krietnu sava zinātnieka mūža daļu jau strādāja zinātņu stipras diferencēšanās laikā. Strādāja (un kā vēl!) – šauri specifiskās zinātnes nozarēs. Bet tas viņu neatturēja domāt plaši un darboties vērienīgi.

Ne tālu katram, arī zinātnē strādājošam, ir pa spēkam atkārtot Stradiņus. Bet katram gan savā izaugsmē kā mēraukla jātur Partijas programmatiskā prasība garīgi pilnveidoties.

Stradiņu tradīcija savā galvenajā ievirzē ir un būs tiešs palīgs jaunajam paaudžem pilnīgāk izprast vienu no galvenajiem V. I. Ļeņina norādījumiem jaunatnei: “Par komunistu var kļūt vienīgi tad, ja savā atmiņā būs ieguldījis visu to zināšanu bagātību, ko izstrādājusi cilvēce.”

Vilis Krūmiņš

15.XI 85

Jānis Āboliņš

Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzejs

Akadēmiķis P. Stradiņš ļoti interesējās par medicīnas vēsturi. Atceros 1934. gadu, kad devos uz Angliju. Stradiņš man iedeva ieteikšanas vēstuli Londonas ķirurgiem ar lūgumu, paaugstināties par medicīnas vēstures grāmatām un priekšmetiem, kas būtu piemēroti medicīnas vēstures muzejam Rīgā. Viņa ieteikums man ļoti noderēja, sekojot ārstu darbam Londonā, jo tur Stradiņu ļoti pazina un cienīja. Mazāk atlika laika meklēties arhīvos un grāmatu antikvariātos.

Viņš pats bija neoficiāli atvēris vēstures muzeju lekciju telpu tuvumā. Tā redzēju šī muzeja sākumu. Viņš un viņa tiešie darbinieki, visvairāk subasistenti, bieži tur rošījās. Uznāca karš, bija telpu un palīgu trūkums, bet viņš darbojās tālāk. 1958. gada viņš man rakstīja uz Stokholmu, lai es paaugstinātos par *Laiguel-Davestene* “*Histoire de Medicine*”, Vol. III. Arī šo pēdējo lūgumu nevarēju izpildīt, jo tieši tai dienā, kad saņēmu vēstuli, man ziņoja, ka Stradiņš ir miris. Tagad zināms, ka pēc daudz grūtībām kā telpu, tā personāla ziņā, muzejs atklāts [oficiāli dibināts, – J. S.] 1957. gada, t. i. gadu pirms profesora nāves. 1961. gada muzejs ieguvis ļoti labas telpas bijušā skolotāju slimnīcas kases mājā [sic!]. Muzejs ir lielāks

un labākais Padomijā. Kā kuriozitāte pieminams, ka tur novietoti materiāli no divām krievu slavenībām: ķirurga Pirogova un biologa Mečņikova.

Muzeju apmeklējot 160 līdz 180 tūkstoši cilvēku gadā. Darbinieku skaits 25. Direktore M. Ļebedkova, kas sekoja Hanzenai. Pirmais direktors O. Krūmiņš. No šiem 25 darbiniekiem trīs aizstāvējuši kandidātu disertācijas. Nešaubos, ka darbīgākais no tiem ir Arnis Vīksna. Viņam publikāciju skaits pārsniedz simtu, daļa no tām žurnālā *Veselība* un *Medicīnas vēsture*. Bez tam esot publicētas divas grāmatas un tuvākā laikā iznāksot vēl divas. Disertācijas tēma: veselības aizsardzības sociālie aspekti laika posmā no 19. gs. beigām līdz 1919. gada Man personīgi viņa darbs imponē, raksti ir saturīgi, kļūdu maz, liekas, ka ziņas, ko viņš publicē, ir rūpīgi pārbaudītas. Otrs, gan mazāk populārs vārds, ir K. Arons. Viņa raksti atrodami Populārā medicīnas enciklopēdijā. Ilgi muzejā darbojās (25 gadus) A. Dirbe. Viņa pēta kapitālisma laikmetu. Pārējie vārdi, vismaz man, svešāki.

Muzeja zinātnieku pētījumus sākot ar 1957. gada izdod žurnālā *Medicīnas vēsture (Из истории медицины)*. Pirmais numurs 1957. gada Stradiņa redakcijā. Šogad iznācis 12. numurs V. Kaņepa redakcijā. Visi raksti krievu valodā. Tie, kas pārvalda šo valodu un interesējas par medicīnas vēsturi, īpaši Baltijas jūras apvidū, atradīs daudz ziņu. Piemetināsim, ka ir ziņas, kas jāuzņem ar kritiku, vismaz, tās neatbilst manām atmiņām. Man personīgi liekas, ka pēdējie numuri ir mazliet nestabilāki un īpatnējāki.

Šeit tikai daži vārdi par pēdējo, resp. 12. numuru. Oficiālais izdošanas gads 1980. Apgāds Avots, izdevējs – redakcijas kolēģija, astoņas personas, no kurām vismaz puse liekas būtu svešautieši. galvenais redaktors, kā jau minēju, ir Kaņeps, kas dod arī pirmo rakstu. Šeit vēsture sākas ar Stučku, velkas cauri buržuju laikiem un ziņo par milzīgiem panākumiem šodien, kas tālu pārsniedz visus pasaules standartus. Seko A. Vīksnas raksts par pirmiem latviešu ārstiem, Deruma studija par senlatviešu slimībām, spriežot pēc kaulu pārmaiņām, Arona, Vīksnas, par latviešu un vācu ārstiem Rīgā u. c.

Biogrāfiskos rakstos atrodam J. Lediņa rakstu par savu bijušo šefu prof. E. Vēberu. J. Lediņu aizveda tieši no darba vietas uz Sibīriju, kur tas pavadīja divdesmit gadus. Tagad atgriezies. Manā vērtējumā labākais raksts šinī numurā, varbūt gan tāpēc, ka prof. Vēberu un tā līdzstrādniekus sastapu ikdienas slimnīcas darbā.

(Šai rakstā izmantoti dati no žurnālā *Veselība* publicētā I. Strodas raksta "*Monumentum medicinae*", 1982. septembra numurā)

[Raksts publicēts Latviešu Ārstu un zobārstu apvienības apkārtrakstā, Nr. 124, 1983]

Стасис Бизюлявичюс

Академик П. Страдынь в моих воспоминаниях (1991)

Еще будучи студентом медицины, от своих учителей, особенно от профессора В. Гирдияускаса, узнал о работающем в Риге близком

сотруднике И. П. Павлова и Н. П. Кравкова, активном медике, организаторе научной работы в Латвии, профессоре хирургии медицинского факультета университета, директоре Института биологии и экспериментальной медицины Академии Наук Латвии, большим друге литовских медиков – академике Павле Страдыне. Я видел Его в Вильнюсе среди медиков, полного энтузиазма, всегда торопящегося. Мое непосредственное знакомство с Академиком началось в конце 1947 года, когда меня, научного сотрудника Института экспериментальной медицины и онкологии Академии Наук, командировали в Ригу с целью ознакомления с научно-исследовательской работой в области истории медицины в Институте биологии и экспериментальной медицины Академии Наук Латвии, обсуждения возможностей сотрудничества.

В холодное декабрьское утро я находился в клинике, где работал Академик, был им дружелюбно принят. Скоро мы нашли круг общих интересов, особенно по вопросам истории медицины в Литве. Уже при этой первой встрече я получил довольно много новых сведений о целом ряде известных литовских медиков – проф. П. Авижонисе, проф. В. Лашасе, проф. В. Кузьме, докторе И. Стаудайтисе и др. Так как Академик должен был уйти на лекции, я остался с его сотрудниками в помещении – бараке организуемого музея рядом с клиниками. Я оглядывался и радовался экспонатам, думая, как много Академик собрал ценностей для познания прошлого медицины.

После лекций с Академиком побывал в его квартире на улице Вентспилс, познакомился с его семьей. Незабываемые впечатления мне оставила мать Академика, начав говорить на литовском языке и много рассказав о Виесите, связях с Рокишкисом, о жителях того края, о сотрудничестве латышей и литовцев. Наш разговор с Академиком длился несколько часов, в течение которых, несмотря на различие нашего возраста и положения, мы многое оговорили: собирание медицинских музейных экспонатов, медицинскую терминологию на латышском и литовском языках и другие вопросы.

В дальнейшем мне случилось быть участником и сотрудником многих встреч с Академиком в Риге и Вильнюсе. Я был счастлив более десятилетия общаться с Академиком, получать от него новые сведения, опыт и энтузиазм. Под Его влиянием я стал не только любителем истории медицины и близких к ней естественных наук в Литве, но и ее изучателем.

Общаясь довольно близко с Академиком, я убедился о Его глубоких интересах к медицине и соседним к ней наукам. Его долголетняя педагогическая работа, частые научные путешествия в различные государства Европы и Америки, близкое знакомство и сотрудничество с выдающимися личностями медицины тех стран были серьезным толчком показать медикам и общественности путь развития медицины. Поэтому на протяжении 30 лет Он с большой внимательностью собирал различные экспонаты. Сам

приводил их в порядок и создавал музей медицины, который своим объемом, множеством и разнообразием экспонатов является не только единственным в бывшем Советском Союзе, но и богатейшим и интереснейшим в Европе. Наконец, упорядочив музей, Он передал его Министерству здравоохранения Латвии, тем создав благоприятные условия всем медикам и общественности Латвии и соседних республик для знакомства, оставив своему народу большой культурный памятник человечества.

Академик П. Страдинь очень интересовался прошлым и настоящим литовской медицины, будучи в близком знакомстве с медиками старшего поколения Литвы, поддерживая постоянные тесные связи с Министерством здравоохранения и ее научными учреждениями до последних дней своей жизни. Он много материалов оставил и для познания прошлого медицины Литвы.

По его инициативе начали издавать сборники материалов «Из истории медицины Прибалтики», которых имеем уже 20 томов.

Академик был инициатором первой конференции Прибалтийских республик по истории наук (1958 г. в Риге), на которой были намечены основные направления по изучению истории медицины, других естественных наук.

Много сделано Академиком и в области медицинской терминологии Латвии и Литвы.

Мы с глубоким уважением и благодарностью вспоминаем рабочий энтузиазм Академика, Его стремление работать на благо людей, на благо изучения культурного наследия народов Прибалтики.

С. Бизюлявичюс

The Memories of Contemporaries as Documentary Materials to Reconstruct the Biography of Professor Pauls Stradiņš By Jānis Stradiņš

This article offers a review of how the life and work of Professor Pauls Stradiņš (1896–1958) were studied after his death. A bibliography of his works was published in 1959, there were two collections of memoirs and documents – one in 1961 in Latvian and the other in 1967 in Russian. Also published was a selection of writings in three volumes (1963–1965). Most of the work on these publications was done by Jānis Stradiņš. Dr A. Vīksna published guides to places where Pauls Stradiņš had lived and worked (1975, 1977), and later he collected and published documents about the professor's life (1996). Also in 1996, Jānis Stradiņš, Kārlis Arons and Arnis Vīksna released a book in celebration of the centennial of Pauls Stradiņš' birth, "Such Was Our Time..."

When the life and work of Pauls Stradiņš is studied, the memories of his contemporaries have been of vital use, as have letters which have been included in all of the aforementioned publications. P. Stradiņš' archives, however, contain many unpublished materials, and not all of the memories of his contemporaries have been disclosed.

Appended to this paper are memories of and articles about Pauls Stradiņš from the physicist K. Počs, the historian J.T. Zemzars, the literate M. Vanaga, the attorney O. Grīnbergs, the medics B. Press, Dz. Alks, P. Aivars and J. Āboliņš, the biologist and statesman V. Krūmiņš, the biochemist E. Cielēns, the composer A. Žilinskis, and the Lithuanian medical historian S. Biziulevičius. Here one finds new facts about Stradiņš and the history of his museum, and this can be seen as an authentic supplement to literature about the professor.